NR 5/2016

NOTAT

Sigurd Høst

BLINDSONER OG HALVSKYGGER I DET NORSKE AVISLANDSKAPET

HØGSKULEN I VOLDA

MØREFORSKING

Forfattar	Sigurd Høst
Ansvarleg utgjevar	Høgskulen i Volda
ISSN	1891-5973
Sats	Forfattar
Distribusjon	http://www.hivolda.no/notat

Blindsoner og halvskygger i det norske avislandskapet.

Notatet er utarbeidet på oppdrag fra Mediemangfoldsutvalget.

© Forfattar/Høgskulen i Volda

Føresegnene i åndsverklova gjeld for materialet i denne publikasjonen. Materialet er publisert for at du skal kunne lese det på skjermen eller framstille eksemplar til privat bruk. Utan særskild avtale med forfattar/Høgskulen i Volda er all anna eksemplarframstilling og tilgjengeleggjering berre tillate så langt det har heimel i lov eller avtale med Kopinor, interesseorgan for rettshavarar til åndsverk.

Om notatserien

Ulike slag publikasjonar av mindre omfang, t.d. forprosjektnotat, papers, artikkelutkast o.a. Eit hovudføremål med serien er å stimulere til publisering og fagleg debatt i miljøet. Kvar forfattar er ansvarleg for sitt arbeid, og dekan skal vere orientert om utgjevinga på førehand. Manuset må vere gjennomarbeidd med omsyn til språk og struktur.

Forord

I slutten av oktober spurte sekretariatet til Mediemangfoldsutvalget om jeg kunne lage en utredning om "hvite flekker" i det norske avislandskapet. Utredningen skulle gjelde innsatsen til de profesjonelle avisene, og ikke til alle medier og alle slags innholds-produsenter. Denne avgrensningen, som er utvalgets og ikke min, betyr at oppgaven er overkommelig.

Selv om tidsrammen var kort, bare frem til 1. desember, var dette en utfordring jeg ikke kunne si nei til. Forholdet mellom geografi og avistilbud er noe jeg har arbeidet med siden slutten av 1970-tallet. Det første jeg gjorde da jeg fikk en stilling og et kontor ved Høgskulen i Volda, var å sette opp et stort kart på veggen der alle avisene på Sunnmøre var markert med små flagg. Tellingen av aviser på Sunnmøre ble starten på den avisstatistikken som jeg har arbeidet med de siste 20 årene.

En annen kilde til lokalkunnskap var leserundersøkelser for Orkla Medias dagsaviser. Disse undersøkelsene hadde jeg det faglige ansvaret for i ti år, fra 1995 til 2005. Resultatene ble presentert på møter i hver enkelt avis, og avisenes stilling i forskjellige deler av dekningsområdet var hele tiden en viktig del av opplegget.

En siste relevant erfaring er en undersøkelse av hvordan avisenes dekning i alle landets kommuner utviklet seg fra 1972 til 2002 (Høst 2005). Med fire tidspunkter, omtrent 200 aviser og 450 kommuner, ble det et vanskelig arbeid. Oppdraget for Mediemangfolds-utvalget er en oppfølging av dette arbeidet, men gjelder heldigvis en mer avgrenset problemstilling.

Kontrakten med Mediemangfoldsutvalget sier at det er " ønskelig at kartleggingen kan gi noen indikasjoner på om enkelte landsdeler er mer utsatt enn andre, og dessuten på utviklingen over tid." Den historiske dimensjonen er viktig for forståelsen. Derfor har jeg brukt en god del plass, særlig i vedlegget, på å beskrive utviklingen frem mot dagens situasjon.

Under arbeidet med rapporten har jeg hatt nyttige diskusjoner med Helge Holbæk-Hanssen og Bjørn Wisted i Mediebedriftenes Landsforening (MBL) og Rune Hetland i Landslaget for Lokalaviser (LLA). De har gitt faglige kommentarer, men ikke noe mer enn det. Opplegget av undersøkelsen og tolkningen av resultatene er derfor mitt ansvar.

Oslo, 1. desember 2016

Sigurd Høst

Innhold

Innledning	5
Medieskygger, blindsoner, hvite flekker og sorte hull	7
Et nivådelt avissystem	10
Opplegget av undersøkelsen	12
Lokaljournalistikk på papir og digitalt	15
Dagsaviser og fådagersaviser i fylkene	17
Avisenes dekning i kommunene	18
Blindsone og halvskygger: Aftenposten, Oslo og området rundt Oslofjorden	25
Gratisaviser	27
Små aviser med store dekningsområder	28
Samspillet mellom små og store aviser	29
Tre avsluttende konklusjoner	31
Referanser	33
Vedlegg. Avistilbudet i fylkene	35

Innledning

Norge er å likne med en union av 450 kommuner, der kampen om den politiske makten i kommunene er like intens som kampen om makten i staten. Og da dagspressen er de politiske partiers viktigste våpen i denne kampen, må helst hvert parti ha sin egen lokale avis.

Ola Kirkvaag, direktør i Norske Avisers Landsforbund, 1968.

"Olav bar på ein kongstanke: At kvar kommune – på ein viss storleik – trong sitt eige bygdeblad, på sitt eige mål."

Søsteren Åsta om Olav Aurvoll, grunnlegger av Vestlandsnytt (1935) og Grenda (1952), fra Rabben (1995).

Sitatene er representative for to tradisjoner som har preget utviklingen av det norske avislandskapet – partiavistradisjonen og lokalavistradisjonen. Partiavisene var først og fremst dagsaviser i byene[1], som hadde sluttet seg til et politisk parti eller var blitt startet av et politisk parti. Tilknytningen mellom partiet og avisene var sterkest for A-pressen, der avisene var startet og eid av arbeiderbevegelsens organisasjoner. Et kart over Sør-Norge som Arbeiderpressens Annonsekontor lagde i 1961, viser tydelig hvordan arbeiderbevegelsen tenkte om den geografiske dekningen. Alle kommunene var dekket, de fleste med dagsaviser fra nærmeste by men også noen med fådagersaviser fra industristeder som Odda, Høyanger og Sunndalsøra.

I dag er det lenge siden avisenes partitilknytning er avviklet. Det skjedde fra begynnelsen av 1970-tallet til begynnelsen av 1990-tallet, med litt forskjellig kronologi for de forskjellige gruppene (se Overrein og Madsen 2016). Samtidig har det vært en omfattende avisdød blant nr. 2-avisene, dvs. de lokale avisene som var minst på utgiverstedet. Så sent som i 1981 var det 24 utgiversteder som hadde to eller flere konkurrerende lokale dagsaviser, etter 2002 har det bare vært fem (Oslo, Bergen, Stavanger, Skien og Tromsø).

Av de tidligere partiavisene som fremdeles eksisterer, er de fleste eid av Amedia, Schibsted eller Polaris Media. For disse avisene er det overordnede hensynet bedriftsøkonomisk, dvs. å drive med størst mulig overskudd. Noen forpliktelse til å dekke bestemte kommuner journalistisk, har de ikke. Tidligere partiaviser som står utenfor de store konsernene, slik som Agderposten eller Gudbrandsdølen Dagningen, drives på omtrent samme forretningsmessige vilkår som konsernavisene.

Avisøkonomer liker å forklare hvordan byavisenes dekningsområder kan sees som resultat av økonomiske kalkyler. Hver ekstra kommune som blir dekket, koster penger i form av

[1] Det som kalles byer i denne rapporten, er vanligvis de 46 stedene som hadde bystatus før den store utvidelsen etter 1996. Byaviser er dagsaviser som er utgitt på disse stedene, og som dekker byen og distriktet rundt.

journalistlønninger og distribusjonsutgifter (og litt til trykking og papir). For at regnestykket skal gå opp, må kommunen generere minst like store inntekter fra lokale abonnenter og annonsører. For små kommuner i periferien som mangler en varehandel av betydning, er dette ikke tilfelle. Dermed er det mest rasjonelt for byavisen å sløyfe dekningen av slike kommuner.

Adresseavisen, Bergens Tidende og Stavanger Aftenblad ble tidligere regnet som landsdelsaviser, og de hadde dekningsområder som forsvarte denne betegnelsen. Området var aller størst for Adresseavisen, det strakte seg fra Helgeland i nord til Tynset og Alvdal i sør, og fra svenskegrensen i øst til Kristiansund i vest. I 1978 hadde Adresseavisen 12 avdelingskontorer, med Mo i Rana, Molde og Røros som ytterpunktene.

På 1970-tallet, før den økonomiske tenkningen ble dominerende for driften, var det også noen av de mellomstore avisene som prøvde å utvide dekningsområdet. Derfor opprettet de distriktskontorer utenfor sitt naturlige nedslagsfelt. Fædrelandvennen i Kristiansand opprettet således et distriktskontor i Risør, helt øst i Aust-Agder, Sunnmørsposten hadde distriktskontorer i Florø, Stryn og Molde, og Nordlys i Tromsø hadde kontorer fra Sortland i Vesterålen (Nordland) i sør til Alta i Finnmark i nord.

Figur 1. Utgiversteder for aviser, 1963 til 2015

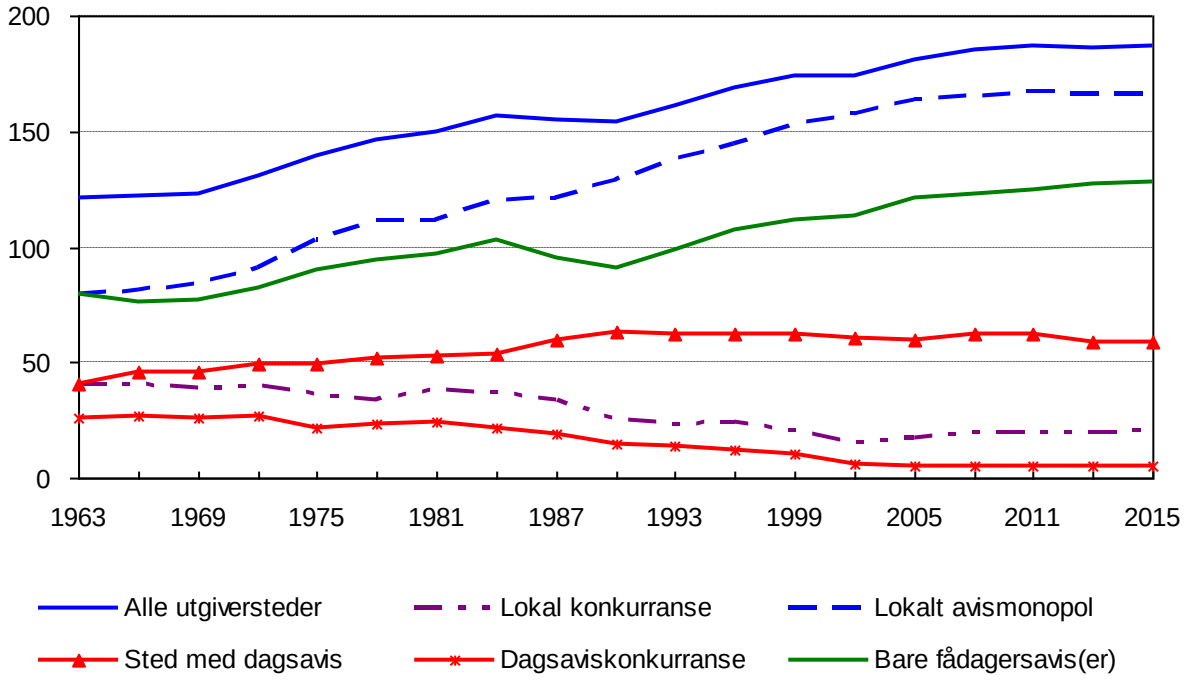

Senere har denne utviklingen snudd, og fra 1980 tallet og fremover er det mange eksempler på at store og mellomstore byaviser har innskrenket sitt dekningsområde. Adresseavisen, Bergens Tidende og Stavanger Aftenblad har for lengst gitt slipp på ambisjonene om å være landsdelsaviser, og er i stedet blitt aviser for utgiverstedet (storbyen)

og dets naturlige omland. Som redaktør Gunnar Flikke uttrykte det på 1990-tallet: nå skulle Adresseavisen være avisen for det området der folk holdt med fotballklubben Rosenborg og handlet på kjøpesenteret City Syd. Drammens Tidende (før Drammens Tidende og Buskeruds Blad) var også tidlig ute, og allerede på 1980-tallet sløyfet den sin journalistiske overvåking av kommunene i Hallingdal og Numedal.

Mens byavisene trakk seg tilbake, har gruppen av små lokale fådagersaviser ekspandert. Det er blitt flere av dem, og nesten alle har etter hvert fått en profesjonell redaksjon med redaktør og journalister på heltid. Den nye bølgen av etableringer begynte på 1970-tallet, inspirert av stemningen fra EU-avstemningen i 1972 men også hjulpet av den tekniske utviklingen som gjorde det mye enklere enn før å produsere små lokalaviser (se Høst 2003). Senere har det betydd mye at kriteriene for pressestøtte ble endret i 1989. Før dette måtte avisene ha minst to utgaver per uke og et opplag på 2 000 for å få støtte. Med de nye reglene var det nok med en utgave per uke og 1 000 i opplag. Nesten alle lokalaviser som er startet etter 1989, er ukeaviser.

Medieskygger, blindsoner, hvite flekker og sorte hull

Oppdraget fra Mediemangfoldsutvalget går ut på å ”dokumentere hvorvidt det finnes kommuner i Norge som i liten grad blir redaksjonelt dekket av en profesjonelt redigert avis, og som dermed potensielt kan utgjøre en såkalt medieskygge”. Jeg er også bedt om å gi en definisjon av begrepet medieskygge.

Begrepet medieskygge er hentet fra Sverige, der det ble lansert av forskerne Lars Nord og Gunnar Nygren i boka Medieskugga fra 2002. Grunnlaget for boka er en undersøkelse av hvordan Stockholms forsteder og nabokommuner ble dekket i mediene. Den viste at avisene og de andre mediene i Stockholm var rettet inn mot et nasjonalt publikum, og derfor ikke hadde noen vanlig journalistisk dekning av de perifere delene av Stor-Stockholm. Dette gjaldt både de forstedene som var en del av Stockholm kommune, og nabokommunene. Disse områdene hadde ikke sine egne aviser, og var derfor helt avhengige av at de ble dekket av Dagens Nyheter og andre store medier i Stockholm.

Senere er begrepet medieskygge brukt generelt, som fravær av journalistisk overvåking. Gunnar Nygren og Kajsa Althén (2014) har nylig skrevet om "Landsbygd i medieskugga". Der er de både opptatt av at Dagens Nyheter skriver mindre enn før om landet utenfor Stor-Stockholm, og at mange vanlige aviser har konsentrert innsatsen om sine kjerneområder mens dekningen av utkantene er blitt dårligere. Svenske aviser har hatt en sterk nedskjæring i antall journalststillinger de siste ti-femten årene, men nedskjæringene har gått hardest ut over lokalkontorene og andelen journalister som arbeider utenfor hovedredaksjonene.

Johann Roppen (2008) har undersøkt om betegnelsen medieskygge også passer for norske forhold. Hans konklusjon er at dette bare gjelder "til ein viss grad", og mindre tydelig enn

for Stockholm. Den viktigste grunnen er at avisstrukturen er så forskjellig - rundt Oslo er alle nabokommunene dekket av en lokal avis. De er derfor ikke avhengige av de redaksjonelle prioriteringene i Aftenposten og de andre Oslo-avisene.

Det er to grunner til at jeg ikke vil bruke begrepet medieskygge i denne rapporten. Den ene er at det er så nært knyttet til erfaringene fra Sverige. Forskjellen i avismønster gjelder ikke bare Oslo-området og Stor-Stockholm, men hele landet (se Høst og Severinsson 2001 for en systematisk sammenlikning). Viktigst i denne sammenhengen at Sverige mangler det mangfoldet av lokale fådagersaviser som er så viktig for den lokale nyhetsovervåkingen hos oss.

Den andre grunnen er at begrepet medieskygge gjelder den journalistiske dekningen i alle medier, ikke bare i avisene (papir og/eller nett). Når man bare ser på dekningen til avisene, evt. til papiraviser og nettaviser, er medieskygge en dårlig betegnelse.

Tre alternativer som allerede har vært brukt, er blindsoner, hvite flekker og sorte hull. I Fritt Ord-rapporten ”Journalistikk og demokrati” har Anders Bjartnes og Sven Egil Omdal (2013) ett kapittel som handler om ”journalistikkens nye blindsoner”. De brukte flere ulike eksempler, og regionavisenes innsnevring av dekningsområdene var ett av dem. Dette ville bety en svekkelse av ”utkantkommunenes stemme i de regionale debattene”, og det kunne gjøre at folk i distriktene mistet den kontakten med storbyene og den nasjonale debatten som de store byavisene representerer.

Senere er begrepet blindsone brukt av Nina Kvalheim og Helle Sjøvaag ved Universitetet i Bergen, som har skrevet en rapport om ”Journalistikkens blindsoner” etter oppdrag fra Mediemangfoldsutvalget. Med blindsone mener de ”saksområder mediene burde dekket, men av ulike årsaker likevel ikke setter på dagsorden” (2016 s. 4). Begrepet blindsone er altså vidt, men det kan lett presiseres slik at det blir knyttet til geografi, til temavalg, til politiske standpunkter osv.

Uttrykkene ”hvite flekker” og ”sorte hull” er også brukt for å fortelle at avisene har en mangelfull dekning av bestemte geografiske områder. I arbeidet til den svenske Medieutredingen blir ”vita fläckar” brukt synonymt med ”medieskugga” (SOU 2015:94 s. 122). ”Sorte hull i avisgeografien” er mitt eget uttrykk, og ble brukt som betegnelse på kommuner der ingen avis hadde så mye som 30 prosent husstandsdekning. I 1972 gjaldt det tre kommuner, i 1996 var det én (Enebakk i Akershus), og i 1984 og 2002 var det ingen (Høst 2005 s. 96).

For at lokaljournalistikken skal fungere slik idealene om samfunnsoppdraget og ”dagspressens funksjoner” tilsier, er det to krav som må være oppfylt. Det ene er at det finnes en eller flere profesjonelle redaksjoner som har en løpende journalistisk dekning av kommunen og lokalsamfunnet. Denne journalistikken skal gå både i bredden og dybden, dvs. gi en bred og kontinuerlig dekning av det som skjer lokalt men også gi muligheter til å ta

opp kontroversielle saker og grave frem uheldige forhold som lokale makthavere helst vil holde for seg selv.

Det andre kravet er at journalistikken skal nå frem til en stor nok del av befolkningen. "Et kringkastingsprogram som ikke blir hørt eller sett, er omtrent det dødeste som fins", skrev kringkastingssjef Torolf Elster i NRKs årbok for 1976, og det samme gjelder for lokalaviser som bare blir kjøpt og lest av en liten del av befolkningen eller lokale nettaviser som ikke blir besøkt.

De siste årene er det flere som har fremhevet at dekningen av Oslo kommune er blitt svært mangelfull. Aftenposten la ned lokalutgaven Aften ved årsskiftet 2012/2013, og i 2014 la Amedia ned den kjeden av gratis bydelsaviser som Orkla Media hadde etablert i 2006. Nåværende byrådsleder Raymond Johansen advarte derfor om ”Farlig mediekrise” i Dagens Næringsliv i august 2015. ”I dag er det nærmest ”risikofritt” å være styrende politiker i Oslo”, mente han, og ”sånn bør det ikke være”. Noen dager senere fulgte tidligere VG-redaktør Bernt Olufsen opp med innlegget ”Et stort hull i Oslo”. Der konstaterte han at ”de ansatte i Oslo kommune – og politikerne som bestemmer der, får uforstyrret skalte og valte med 60 milliarder kroner hvert år”. Senere har mange andre gitt uttrykk for den samme bekymringen.

Når mange velinformerte personer, med forskjellige ståsted, forteller at Oslo ikke lenger er gjenstand for en normal journalistisk overvåking, må vi gå ut fra at det er riktig. Det stemmer også med egne erfaringer. Som bosatt i Oslo hele livet, og som mangeårig abonnent på Aftenposten og Indre Akershus Blad, må jeg konstatere at jeg vet mye om for eksempel utbyggingsplanene for Bjørkelangen og Sørumsand, men ingenting om det som foregår i min egen bydel.

For å beskrivelse mangelen på lokaljournalistikk i Oslo, mener jeg begrepet blindsone passer best. Det skjer ingen systematisk journalistisk overvåking av bydelene, og dekningen av det som skjer sentralt på rådhuset er sparsom og konsentrert om utvalgte temaer.

De fleste avvikene fra det ideelle er ikke like åpenbare som underdekningen av Oslo. Det hender ikke så ofte at lokale aviser blir borte, eller at lokalavisen bestemmer seg for å sløyfe dekningen av bestemte kommuner. I stedet kan dekningen bli tynnere og mer preget av punktnyheter enn av kontinuerlig overvåking. Den lokale husstadsdekningen kan også være så liten at avisen ikke fungerer som noen viktig stemme i den offentlige debatten. I stedet for å være en ”avis for alle” eller avis for ”mange nok”, er den bare en avis for de spesielt interesserte. Slike avvik kan best karakteriseres som gradsforskjeller.

For å beskrive denne typen avvik, vil jeg bruke uttrykket halvskygge. Medieskygge, blindsone og hvite flekker beskriver kvalitative forskjeller, kommuner som ikke blir dekket av en profesjonell redaksjon eller bare dekket av medier som ikke har brukere.

Halvskygge betegner derimot en gradsforskjell, en situasjon der kommunen blir belyst men der lyset er for svakt.

Et nivådelt avissystem

De aller fleste norske aviser har en klar lokal forankring. Det er imidlertid store forskjeller i hva slags områder de dekker. Størrelsen av distriktet er avgjørende for opplagstall og dermed redaksjonelle ressurser, men det preger også stoffprioriteringer, arbeidsmåte og forholdet til leserne.

Aftenposten er i en kategori for seg, som en avis med nasjonale ambisjoner men også med en spesiell tilknytning til Oslo og det sentrale østlandsområdet. De andre varierer fra små ukeaviser som bare dekker en liten kommune og strever med å komme over pressestøttens grense på 1 000 i opplag, til storbyaviser som Bergens Tidende (opplag 70 000 i 2015) og Adresseavisen (62 000) og distriktsviser som Fædrelandsvennen (33 000) og Romerikes Blad (25 000). (Opplagstall for de største lokale avisene er vist i tabell 3.)

For å skape en viss orden i dette mangfoldet, opererte det Dagspresseutvalget som ble nedsatt i 1972 med aviser på tre geografiske nivåer. Dette var avisene i de største byene som utvalget kalte en ”en egen avistype med riksavispreg”: en stor gruppe av ”de såkalte mellomstore aviser” som kombinerte innen- og utenriksnyheter med stoff fra avisens dekningsområde, og til slutt ”den rene lokalavis som ofte dekker et så begrenset område at nesten alle kjenner alle” (NOU 1973:22 s. 12). Avisene har endret seg svært mye siden den gang, men beskrivelsen av de geografiske nivåene passer fremdeles ganske godt.

Figur 2. Paraplymodellen

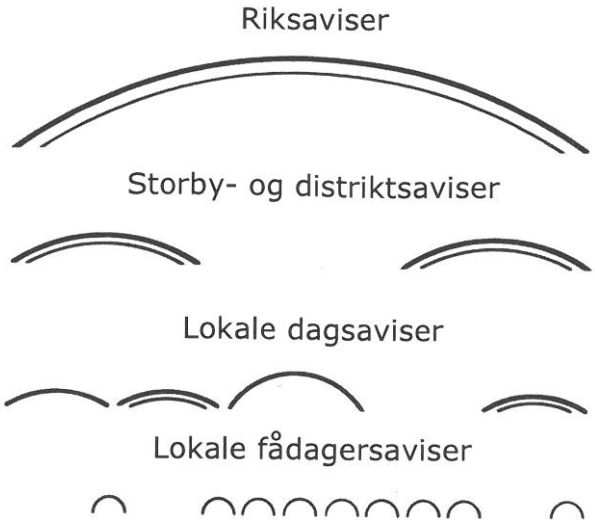

Selv har jeg beskrevet det nivådelte avismønsteret skjematisk ved hjelp av den såkalte paraplymodellen. Modellen er hentet fra amerikansk avisforskning, og var opprinnelig ment som et hjelpemiddel for å studere konkurranse mellom aviser fra forskjellige geografiske nivåer (se Rosse 1975, Compaine 1980). Min norske versjon er i større grad blitt brukt som et hjelpemiddel for systematisk beskrivelse. Derfor har det vært et poeng å vise at det finnes ”huller” i strukturen. Den amerikanske originalen er skjematisk og symmetrisk. I den norske utgaven er en del av buene på de to nederste nivåene sløyfet, og de små buene som skal representere fådagersaviser er ujevnt plassert. Det siste skal vise at fådagersavisene er konsentrert til bestemte deler av landet og at det var flest av dem under de vide paraplyene til relativt store dagsaviser (se Høst 1987 og 1991 og senere arbeider). Når avismønsteret fremstilles skjematisk på denne måten, er det lett å se hvor det kan oppstå geografiske halvskygger.

For kommuner som er dekket av en liten lokal fådagersavis, vil en nær journalistisk dekning være det normale. Det er jo dekningen av en eller et lite antall små kommuner som er avisens eneste forretningsidé, og hvis den ikke gjør dette på en tilfredsstillende måte, har den ikke livets rett.

De kommunene som ikke har noen helt lokal fådagersavis, er vanligvis avhengige av at de blir dekket av en mellomstor eller stor avis som skal overvåke et større distrikt. Noen ganger kan også en fådagersavis fra nabokommunen prøve å innlemme en underdekket kommune i sitt distrikt, men det hører til unntakene.

Hvor godt en mellomstor eller stor dagsavis vil dekke små kommuner som ligger innenfor deres naturlige dekningsområde, er avhengig av flere forhold. Tidligere hadde den lokale konkurransesituasjon stor betydning. Så lenge det var to konkurrerende dagsaviser i Lillehammer, kjempet begge om å være størst i alle kommunene i Gudbrandsdalen. Dagningen sto lenge sterkt i den nordre delen av dalen, og det tok tid før Gudbrandsdølen Lillehammer Tilskuer overtok førsteplassen der. Endringen ble tydelig markert på avisens reklametrøyer, der slagordet ”Størst” ble skiftet ut med ”Størst i byen, størst i dalen”. I dag er det bare i Telemark, med Skiensavisene Varden og Telemarksavisa, at to aviser med samme utgiversted konkurrerer om å dekke et stort geografisk område.

Det som betyr mest i dag, er hvor langt den aktuelle kommunen ligger fra utgiverstedet og hvor stor den er. Byaviser vil alltid skrive mest om selve byen, både fordi en stor del av leserne bor der, og fordi stoff fra byen også er av interesse for folk i andre deler av distriktet.

Etter selve byen vil avisen normalt prioritere stoff fra de nærmeste kommunene, først og fremst nabokommunene. Kommuner helt i utkanten av dekningsområdet får lavest prioritet. Halvskygge er en god metafor - jo lengre bort kommunen ligger, jo svakere blir lyset fra byavisen. Størrelsen på kommunen har også en betydning. En liten kommune som har

for eksempel 1500 innbyggere og ligger langt unna, blir gjerne dårligere dekket enn en kommune med samme avstand som er flere ganger så stor.

Den viktigste motkraften mot dette enkle geografiske sorteringsprinsippet, er ordningen med avdelingskontorer. Den gangen kommunikasjonene var vanskeligere enn i dag, måtte aviser med et stort dekningsområde opprette lokale avdelingskontorer for å være til stede når noe skjedde. Nå er personlig fremmøte for en stor del erstattet med telefon og data-kommunikasjon, men de avdelingskontorene som er igjen bidrar likevel til å skape større nærhet mellom avis og lokalsamfunn. Avisene kan også bruke lokale frilansere til å dekke perifere områder.

Aktivitets- eller konfliktnivået i kommunene kan også spille en rolle. I noen kommuner skjer det mye, for eksempel med store utbyggingssaker. Andre kommuner er typiske fraflyttingskommuner med liten offentlig aktivitet. Lokalpolitikken blir deretter. Mens noen kommuner har så lite som fire kommunestyremøter per år, kan andre ha ett i måneden. Lokale konflikter, som for eksempel forholdet mellom ulv og sauehold, kan også øke mengden av stoff fra kommunen.

Begrunnelsen for den geografiske skjevbehandlingen er ikke bare økonomisk og praktisk, at det er for dyrt og tungvint å dekke små og perifere kommuner. Avisen må også prioritere stoff som blir lest. En undersøkelse av avislesing på artikkelnivå i Sunnmørsposten, Gudbrandsdølen Lillehammer Tilskuer og Dagningen (gårsdagens parallell til klikk-målinger) viste at folk utenfor utgiverstedet leste nesten alt som sto om deres egen kommune. Det var imidlertid bare lokale saker med en allmenn appell som maktet å bryte de geografiske grensene slik at de ble lest av folk fra andre deler av distriktet (Høst og Roppen 1994).

Hvis en stor avis skulle skrive så mye om det som skjedde i små og perifere kommuner at leserne der ble fornøyd, ville resultatet bli en helt uleselig avis. I noen land har avisene prøvd å løse dette problemet ved hjelp av utbyttesider og lokale edisjoner, men denne strategien har vært lite brukt hos oss.

Opplegget av undersøkelsen

I denne rapporten blir avisenes tilstedeværelse målt ved hjelp av dekningstall, dvs. opplysninger om salg. Disse opplysningene burde helst vært supplert med opplysninger om den journalistiske innsatsen. Har avisen journalister som dekker kommunen regelmessig, er de til stede på kommunestyrer og andre kommunale møter eller refererer de bare fra dokumenter, og hvor mange lokale saker produserer de alt i alt på papir og/eller nett?

For små og mellomstore lokalaviser er det vanligvis et godt sammenfall mellom det området der de blir solgt, og det området de dekker journalistisk. Hvis en liten avis skal få abonnenter i en bestemt kommune, må den gjøre seg fortjent til det ved å skrive om det

som skjer der. Sammenhengen mellom salg i kommunen og dekning av kommunen blir imidlertid svakere jo større avisen er. Hvis folk i den lille nabokommunen Samnanger kjøper Bergens Tidende, for eksempel, er det sannsynligvis ikke for å lese om Samnanger, men om Bergen og Bergensområdet.

Avisenes salg i den enkelte kommune blir målt som husstandsdekning. Dette er antall eksemplarer som er solgt i kommunen delt på antall husstander, uttrykt som prosent. Tidligere var bare solgte papireksemplarer (abonnement pluss løssalg) med i regnestykket, men de siste årene er salget av digitale utgaver også kommet med. De aller fleste avisene har nå en digital versjon av papiravisen (PDF-avis eller E-avis), og stadig flere har innført en betalingsordning for nettnyhetene som inngår i det digitale abonnementet. Utviklingen av digitale abonnementer er nærmere omtalt i de siste utgavene av rapporten Avisåret (se Høst 2016).

Dekningstall på kommunenivå har vært med i Aviskatalogen siden 1969, og disse tallene har vært viktige både i forhold til annonsørene og for avisenes egen planlegging. Før den nåværende nedgangen begynte, var det et vanlig mål at avisene minst skulle holde følge med befolkningsutviklingen, dvs. at husstandsdekningen skulle være stabil eller øke, og i hvert fall ikke gå tilbake. Det har også vært et mål at de skulle være lokale høydeknings-aviser, dvs. ha en husstandsdekning på mer enn 50 prosent.

Etter hvert har lesertall blitt et viktigere mål for avisenes rekkevidde enn dekningstallene, i hvert fall for annonsørene. Derfor har det vært foreslått at dekningstallene skulle sløyfes helt. Foreløpig har dette ikke skjedd. Lesertall og dekningstall beskriver to forskjellige sider ved befolkningens forhold til avisene, slik at de utfyller hverandre.

Opplagstallene og dekningstallene beskriver en forpliktende relasjon. Den som kjøper og betaler for en avis vil ikke nødvendigvis lese hvert eneste eksemplar, men salget bekrefter at avisen har en verdi for personen eller husholdningen som de er villige til å betale for. Lesertallene beskriver en relasjon som kan variere mye mer, de dekker alt fra personer som har lest avisen grundig og nøyaktig til de som bare har bladd eller kikket. (Under-søkelsen Forbruker & Media bruker formuleringen ”lest eller tittet i minimum to minutter”.)

Ut fra formålet med denne undersøkelsen, har opplysningene om husstandsdekning to avgjørende fordeler. Den ene er graden av nøyaktighet. Opplysningene om solgte eksemplarer og antall husstander har ganske stor nøyaktighet, og kvaliteten er ikke avhengig av om kommunen er stor eller liten. Lesertallene er derimot samlet inn gjennom utvalgsundersøkelser, og derfor preget av utvalgsusikkerhet. Usikkerheten blir større jo mindre utvalget er, og for små geografiske enheter er det svært få personer som blir intervjuet. Lesertall for små kommuner har en så stor statistisk usikkerhet at de ikke kan benyttes.

Den andre fordelen ved spredningstallene er at de finnes for nesten alle aviser. Det var bare ni små aviser som ikke hadde spredningstall for 2015, og fordi de bare dekker en eller to kommuner, kan man lage rimelig gode anslag ut fra totalopplaget. Lesertallene kommer fra undersøkelsen Forbruker & Media, og her er det mange flere som ikke er med. Av de 228 avisene som kom ut ved utgangen av 2015, var bare 147 med i Forbruker & Media. De 81 avisene som ikke hadde lesertall, var stort sett små lokalaviser. Hvis denne undersøkelsen hadde bygget på lesertall, ville betydningen av de lokale fådagers-avisene blitt grovt undervurdert.

Opplysningene om avisenes husstandsdekning er hentet fra Aviskatalogen til Medie-bedriftenes Landsforening (MBL), og fra et regneark som MBL har laget sammen med Landslaget for Lokalaviser (LLA). I dette arket ble det registrert husstandsdekning for alle aviser som hadde minst ti prosent dekning i den enkelte kommune. Med 428 kommuner og mer enn 200 aviser ble det et stort og uoversiktlig materiale, for å si det forsiktig.

Det jeg har gjort, er å konsentrere oppmerksomheten om de lokale avisene som har høy nok dekning i kommunen, og gruppert kommunene ut fra det. Grensen for hva som er regnet som høyt nok, er satt ved 30 prosent. Jeg har også valgt å begynne med fådagers-avisene, siden det er de som er mest rendyrket lokale. De kommunene som har en fådagersavis med minst 30 prosent husstandsdekning, er regnet som fådagersavis-kommuner. Dette gjelder selv om kommunen også er dekket av en dagsavis utenfra som har like høyt eller høyere salg i kommunen.

For de kommunene som ikke er fådagersaviskommuner, har klassifiseringen skjedd ut fra dekningen til de lokale dagsavisene. Her er det skilt mellom storbyavisene, en gruppe mellomstore aviser som er kalt distriktsaviser, og vanlige lokale dagsaviser. Dette er det samme prinsippet med nivådeling som er vist i paraplymodellen, men med et ekstra skille mellom storbyaviser og distriktsaviser. Klassifiseringen har igjen skjedd nedenfra og opp, dvs. først de vanlige lokale dagsavisene, så distriktsavisene og til slutt de tre storbyavisene Adresseavisen, Bergens Tidende og Stavanger Aftenblad. Kriteriet har hele tiden vært om husstandsdekningen er så høy som 30 prosent. Aftenposten og Oslo er holdt utenfor denne klassifiseringen, siden Aftenposten har en helt annen geografisk posisjon enn andre aviser.

Denne fremgangsmåten gir fem hovedgrupper av kommuner: fådagersaviskommuner, kommuner som er dekket av en vanlig lokal dagsavis, kommuner som er dekket av en distriktsavis, kommuner som er dekket av en storbyavis, og til slutt en restgruppe uten noen avis med høy nok dekning. For å gjøre beskrivelsen mer nyansert, er det på hvert nivå også skilt mellom utgiverkommuner og andre kommuner (tabell 2).

Grensen på 30 prosent er altså selve fundamentet for inndelingen. Hvorfor akkurat dette nivået? For lokale aviser var det tidligere et mål at de skulle være høydekningsaviser i sine kommuner. Det betyr at husstandsdekningen er 50 prosent eller mer. Nivået på 50 prosent var spesielt viktig i forhold til lokale annonsører. Hvis avisen hadde mer enn dette,

ble den oppfattet som en uunnværlig annonsekanal. Mange nøyde seg også med å bruke denne ene kanalen. Med en gang husstandsdekningen var under 50, ville mange annonsører se seg om etter andre kanaler også. En lokalavis med 50 prosent husstandsdekning vil også ha en helt spesiell rolle som informasjonskanal og som skaper av lokal identitet.

Etter nedgangen de siste 10-15 årene, er 50 prosent husstandsdekning blitt et urealistisk mål i mange områder. Derfor har jeg brukt 30 prosent i stedet. Dette tallet er ikke tatt ut av lufta. Det er også brukt ved en undersøkelse av hvordan avisenes husstandsdekning utviklet seg fra 1972 til 2002 (Høst 2005). Den gangen ble dekningen inndelt i fire nivåer: lav som var fra 10 til 29 prosent, middels som var fra 30 til 49 prosent, høy som var fra 50 til 69 prosent, og svært høy som var 70 prosent og mer. Ved å bruke 30 prosent i stedet for 25 eller 35 denne gangen, er vi sikret sammenliknbarhet over tid.

Det empiriske grunnlaget for å velge 30 prosent, var en undersøkelse som viste at på 1970- og 1980-tallet gikk storbyavisene først og fremst tilbake i de kommunene der de hadde mindre enn 30 prosent husstandsdekning. Hvis husstandsdekningen var mellom 30 og 49 prosent, holdt de stand. Den naturlige forklaringen er at 30 prosent husstandsdekning er "vanlig nok" til at avisen er med på å skape et lokalt fellesskap. Om ikke den nærmeste naboen holder den samme avisen, er det likevel mange nok i nabolaget som gjør det (Høst 1987, Høst 2005).

Samiske aviser
I dag har vi to samiske dagsaviser, Ávvir og Ságat, som begge utgis i Finnmark. Også de to fådagersavisene Snåsningen i Nord-Trøndelag og Lokalavisa Nord-Salten i Nordland får støtte på grunn av sitt innhold på samisk. I denne rapporten har det ikke vært mulig å gå nærmere inn på akkurat disse avisene. De er derfor behandlet som vanlige lokalaviser, og vurdert ut fra husstandsdekningen i de aktuelle kommunene. Dekningsområdene til Ávvir og Ságat er beskrevet nærmere i vedlegget, i avsnittet om Finnmark.

Lokaljournalistikk på papir og digitalt

Denne undersøkelsen bygger på opplysninger om salg av papiraviser og av papiravisenes digitale utgaver. I dagens situasjon er det mange som vil minne om at de etablerte avisene ikke lenger er enerådende som lokale nyhetsprodusenter. På nettet har avisene konkurranse fra mange andre innholdsleverandører, både vanlige personer på sosiale medier, bloggere med en mer systematisk produksjon av innhold, og lokale nettaviser.

Dekningstallene gir heller ikke noe helt dekkende mål for avisenes rekkevidde eller deres lokale betydning. Avisene har alltid blitt lest av personer som ikke har kjøpt dem, for eksempel på arbeidsplassen. Med nyhetssider på internett er den potensielle rekkevidden blitt mangedoblet. Bergensavisen var lenge et godt eksempel på en avis som nådde et mye større publikum på nett enn på papir. På nettet var den en jevnbyrdig konkurrent til Bergens Tidende, selv om avstanden på papir var stor.

Slike argumenter er riktige og viktige, men det er lett å overdrive betydning av dem. Det vi vet, er for det første at en stor del av de nyhetene folk får fra internett, er produsert av en redaksjon som er forankret i en papiravis. Undersøkelsen Norsk mediebarometer viser at i 2015 var det 73 prosent av befolkningen som mente de hadde lest nyheter på internett på en gjennomsnittsdag. 60 prosent hadde lest nyheter som kom fra nettsidene til en papiravis, og 49 prosent hadde lest nyheter fra andre kilder (Vaage 2016 s. 61). Dette viser både at papiravisenes nettsider hadde en større rekkevidde til sammen enn de andre kildene, og at det var ganske få (13 prosent) som utelukkende hadde fått nyheter fra andre kilder.

De siste årene har et klart flertall av avisene innført en eller annen form for betalingsløsning på nettsidene. Utviklingen har vært mest konsekvent hos Amedia, som eier en stor del av de mellomstore lokalavisene (se Avisåret 2015, Høst 2016). Betalingsordningene gjør at den brede lokale dekningen er forbeholdt abonnenter, mens gratispassasjerene må nøye seg med et innskrenket nyhetsbilde. Hos noen aviser får de ingenting. Deknings-tallene gir derfor et mye riktigere bilde av avisenes rolle som lokal innholdsleverandør i dag, enn de gjorde for bare tre-fire år siden.

I tillegg til de nettsidene som er laget av de etablerte avisene, finnes det mange lokale nettsider som kaller seg nettaviser og som har ambisjoner om å levere lokalt nyhetsstoff. Noen har så mange brukere og så store annonseinntekter at de kan drive profesjonelt, men de fleste er fritidsprosjekter der medarbeiderne har liten eller ingen betaling.

Uavhengige lokale nettaviser har eksistert helt siden nettets barndom på 1990-tallet. Alle som har brukt noe tid på å søke etter lokale nyheter på nettet, har støtt på slike sider. Hvis man taster inn navnet på kommuner som ikke har en egen lokalavis sammen med stikkordene nytt eller nyheter, skal det ikke så mange forsøkt til før man har et treff. Gjennom årene er mange av disse avisprosjektene også omtalt andre steder, for eksempel i fagbladet Journalisten eller på Medier24.com.

Det er likevel viktig å huske på at selv om slike nettaviser har vært til stede gjennom de siste 20 årene, er de fremdeles et marginalt fenomen i periferien av medielandskapet. De er ikke organisert, og ingen vet hvor mange det er av dem. Som gruppe er de mye mer flyktige enn papiravisene. Nye prosjekter dukker opp hele tiden, men det er også mange som forsvinner raskt.

Den første lokale nettsiden med brukerbetaling er Alvdal midt i væla, som gikk fra gratisavis til betalt nettavis våren 2015. I 2016 ble den medlem av MBL og LLA. Dette kan være tegn på at det nå skjer en økende profesjonalisering hos de rene lokale nettavisene.

Dagsaviser og fådagersaviser i fylkene

Utviklingen de siste 50 årene har gjort at vi har fått et stadig mer desentralisert avismønster (figur 1). Mens det var 123 utgiversteder i 1969, er det nå litt over 185. Den gangen var avisutgivelse først og fremst en tettstedsfunksjon, dvs. de fleste utgiverstedene var byer eller store tettsteder. De avisene som er kommet til senere, er hovedsakelig små fådagersaviser i distriktene.(Fådagersaviser er aviser med en, to eller tre utgaver per uke, dagsavisene har fire eller flere.) Dette er en utvikling uten noen overordnet plan. Avisene er etablert der noen har ment at det manglet en avis. Hvis stedsvalget har vært fornuftig og hvis folkene bak prosjektet har vært flinke og arbeidsomme nok, er resultatet blitt en levedyktig bedrift.

Tabell 1. Fylker etter avistilbud

	Kommuner	Utgiverkommune for			Utgiverkommuner per 100 000 innb.	Kommuner per utgiversted
		Dagsavis	Bare fådagers	I alt		
Østfold	18	5	1	6	2,1	3,0
Akershus	22	5	6	11	1,9	2,0
Oslo	1	1	0	1	0,2	1,0
Hedmark	22	3	4	7	3,6	3,1
Oppland	26	3	5	8	4,2	3,3
Buskerud	21	3	5	8	2,9	2,6
Vestfold	14	4	4	8	3,3	1,8
Telemark	18	4	5	9	5,2	2,0
Aust-Agder	15	1	8	9	7,8	1,7
Vest-Agder	15	3	4	7	3,8	2,1
Rogaland	26	2	11	13	2,8	2,0
Hordaland	33	2	15	17	3,3	1,9
Sogn og Fjordane	26	2	7	9	8,2	2,9
Møre og Romsdal	36	3	16	19	7,2	1,9
Sør-Trøndelag	25	2	10	12	3,8	2,1
Nord-Trøndelag	23	2	8	10	7,3	2,3
Nordland	44	6	11	17	7,0	2,6
Troms	24	3	2	5	3,0	4,8
Finnmark	19	5	3	8	10,6	2,4
Hele landet	428	59	125	184[1)]	3,5	2,3

1) Rapporten Avisåret 2015 har 187 utgiversteder. Forskjellen skyldes at Ytre Arna (i Bergen) er regnet som eget utgiversted, og at Longyearbyen på Svalbard og Kjøllefjord i Lebesby (med fiskeriavisen Kyst og Fjord) er med.

De områdene som har vært mest attraktive, er kommuner som på forhånd var dekket av en stor dagsavis fra en by som lå ganske langt borte. Dette er en viktig del av forklaringen på at vi nå har så mange fådagersaviser på Vestlandet og i Trøndelag, dvs. under de vide

paraplyene til Stavanger Aftenblad, Haugesunds Avis, Bergens Tidende, Sunnmørsposten og Adresseavisen.

Tabell 1 viser hvordan utgiverstedene for dagsaviser og fådagersaviser er fordelt på fylkene. Utgiverstedene er klassifisert på samme måte som det er gjort i rapporten Avisåret. Dette betyr at det egentlig er kommunen, og ikke tettstedet, som er registrert. Kvinnherad har for eksempel to fådagersaviser: Grenda som kommer ut i Rosendal i nordøst og Kvinnheringen på Husnes i sørvest, men det er Kvinnherad kommune som er registrert. Det er skilt mellom to grupper av utgiverkommuner, 59 kommuner som har minst en dagsavis, og 125 kommuner som bare har en eller flere fådagersaviser. Tabellen viser også hvor mange utgiverkommuner det er per 100 000 innbyggere i fylket, og hva slags forholdstall det er mellom antall kommuner totalt og antall kommuner med egen avis.

Av tabellen ser vi at det er mange måter fylkene kan skille seg ut på. Østfold er det mest utpregede dagsavisfylket, med fem utgiversteder for dagsavis og bare ett for fådagersavis. På den andre siden av skalaen kommer Hordaland, med bare to steder med dagsavis og 15 med fådagersavis. Stedene med dagsavis er Bergen sammen med Leirvik på Stord. Leirvik er utgiversted for femdagersavisen Sunnhordland, og siden Sunnhordland reduserte frekvensen fra fem til tre i 2016 er det nå bare Bergen igjen. Rogaland, Møre og Romsdal og Sør-Trøndelag er også fylker med mange fådagersaviser og få dagsaviser.

Kolonnen helt til høyre i tabellen viser forholdet mellom antall utgiverkommuner og det totale antall kommuner i fylket. Dette målet er spesielt relevant ut fra formålet med denne rapporten. I landet som helhet er det 428 kommuner, og de blir dekket av aviser som kommer ut på 185 forskjellige steder. Forholdstallet blir derfor 2,3. Dette er lavt. Hvis utgiverstedene hadde vært helt jevnt fordelt, ville avisen eller avisene på hvert enkelt sted ikke hatt ansvar for å dekke mer enn utgiverkommunen, en av nabokommunene og 0,3 kommune til.

Med den store forskjellen det er mellom avismønsteret i fylkene, er det overraskende å konstatere at det er så liten spredning rundt dette gjennomsnittet. Når vi ser bort fra Oslo, er ytterpunktene Aust-Agder med 1,7 kommuner per utgiversted og Troms med 4,8. Her skiller Troms seg ut som vårt mest avisfattige fylke. De neste fylkene på denne siden av skalaen er Oppland med 3,3 og Hedmark med 3,1.

Avisenes dekning i kommunene

Klassifiseringen av kommunene er tilpasset det som er formålet med undersøkelsen, å peke på områder som kan være lokaljournalistiske blindsoner eller halvskygger. Derfor er det ikke tatt med opplysninger som viser om situasjonen er ekstra god, for eksempel at den viktigste lokalavisen har en svært høy husstandsdekning eller om det finnes konkurrerende aviser som også dekker kommunen. Som nevnt i metodeavsnittet foran, har klassi-

fikasjonen av avissituasjonen startet nedenfra, med dekningen til de lokale fådagersavisene.

Tabell 2. Kommuner etter dekningen av lokale aviser. Gjelder aviser med minst 30 prosent husstandsdekning. Oslo og Aftenposten er ikke regnet med.

	Antall	Samlet folketall. 1000	Pst. av befolkning
Bergen, Stavanger, Trondheim	3	597	11,5
Andre kommuner der storbyavisen er eneste lokale avis med minst 30 prosent dekning	3	86	1,7
Storbyaviskommuner i alt	*6*	*683*	*13,1*
Utgiverkommune distriktsavis	9	492	9,4
Andre kommuner der distriktsavisen er eneste lokale avis med minst 30 prosent dekning	23	274	5,3
Distriktsaviskommuner i alt	*32*	*766*	*14,7*
Utgiversted vanlig lokal dagsavis	44	994	19,1
Nabokommune der dagsavisen er eneste lokale avis med minst 30 prosent dekning	60	269	5,2
Perifer kommune der dagsavisen er eneste lokale avis med minst 30 prosent dekning	35	75	1,4
Kommuner dekket av vanlig lokal dagsavis i alt	*139*	*1337*	*25,6*
Utgiverkommune for fådagersavis	116	991	19,0
Annen kommune der en fådagersavis har minst 30 prosent dekning	112	367	7,0
Fådagersaviskommuner i alt	*228*	*1358*	*26,0*
Halvskygger: Kommuner uten lokal avis som har minst 30 prosent husstandsdekning	21	404	7,7
Kommune som er delt mellom dagsavisdistrikter	1	7	0,1
Alle kommuner utenom Oslo	427	4556	87,4

Lokale fådagersaviser

Med den grensen på 30 prosent husstandsdekning som er brukt, er 228 av våre 428 kommuner regnet som fådagersaviskommuner (tabell 2). Dette er litt over halvparten, 53 prosent for å være nøyaktig. Men siden så mange av disse kommunene er små, har de ikke mer enn 26 prosent av landets befolkning. 116 av de 228 er utgiverkommuner, resten er nabokommuner eller andre kommuner fra samme distrikt.

Statistikken over utgiversteder i rapporten Avisåret 2015 viser at det var 128 utgiversteder for fådagersaviser ved utgangen av 2015. Det er tolv flere enn de 116 som er tatt med her.

Den viktigste grunnen til forskjellen er at det finnes ni fådagersaviser som har mindre enn 30 prosent husstandsdekning i sin utgiverkommune. Det var også tre steder som faller bort av andre grunner, jf. note til tabell 1.

De ni avisene som ikke nådde grensen på 30 prosent i utgiverkommunen var Vestby Avis og Ås Avis i Akershus; Stangeavisa i Hedmark; Røyken og Hurums Avis, Eikerbladet og Lierposten i Buskerud; Øyene (Nøtterøy) i Vestfold; Sandnesposten i Rogaland og Bremanger Budstikke i Sogn og Fjordane.

Bremanger Budstikke er en nykommer som ikke har klart seg gjennom etableringsfasen. Den ble nedlagt ved utgangen av 2015. De åtte andre har det til felles at de dekker folkerike kommuner med en vanskelig geografisk plassering. Stange og Nøtterøy ligger helt inntil hhv. Hamar og Tønsberg, og de fleste bor i det sammenhengende tettstedsbeltet rundt disse byene. Nedre Eiker med Eikerbladet og Lier med Lierposten har en tilsvarende nærhet til Drammen, og Røyken, Vestby og Ås er en del av det sammenhengende tettstedsbeltet rundt Oslo. Sandnes er en egen bykommune med 75 000 innbyggere, men er likevel blitt en del av Stor-Stavanger.

Disse avisene viser altså hvor vanskelig det er å dekke slike urbane områder. Deknings-tallene for Røyken og Hurums Avis og Øyene viser dette ekstra tydelig. Begge dekker to kommuner, og de blir utgitt i den av kommunene som er mest urbanisert. Der har de under 30 prosent, mens de kommer over denne grensen i den andre kommunen. (31 prosent for Røyken og Hurums Avis i Hurum, 45 prosent for Øyene i Tjøme).

Vanlige lokale dagsaviser

44 kommuner er regnet som utgiverkommune for vanlige lokale dagsaviser. Disse kommunene hadde 19 prosent av landets befolkning. Også her er det noen utgiver-kommuner som ikke er tatt med fordi husstandsdekningen er for lav: Asker med Budstikka (29 prosent) og Porsgrunn med Porsgrunns Dagblad (16 prosent). Spesielt klassifiseringen av Asker med lokalavisen Budstikka er det nok mange som vil være uenige i. Det er ingen tvil om at Budstikka fremdeles er en ressurssterk avis som har en aktiv og meget kompetent dekning av de to kommunene Asker og Bærum. Den har også en fyldig nettutgave, og siden den foreløpig ikke har innført noen betalingsordning, når stoffet ut til et videre publikum enn de som betaler for avisen. Likevel må det være et problem, både for avisen og for den lokale debatten i Asker og Bærum, at stadig flere synes de kan klare seg uten å kjøpe Budstikka. For ti år siden var Budstikka høydekningsavis i Asker med 55 prosent (Tabell 3).

I tillegg til utgiverkommunene, dekker de vanlige lokale dagsavisene mange andre kommuner også. Tabellen viser at det var 60 nabokommuner og 35 fjernere kommuner der en vanlig lokal dagsavis hadde minst 30 prosent husstandsdekning. Mange av disse kommunene er små. Spesielt gjelder det de 35 kommunene som er regnet som perifere. De hadde bare 75 000 innbyggere til sammen, dvs. litt over 2 000 i gjennomsnitt.

Når vi legger sammen utgiverkommuner, nabokommuner og perifere kommuner, blir resultatet at de lokale dagsavisene dekker 139 forskjellige kommuner som har 25,6 prosent av Norges befolkning. Dette er nesten nøyaktig like stor andel som i fådagersavis-kommunene.

Det nærhetsprinsippet som er brukt i denne undersøkelsen, betyr at de lokale dagsavisene er regnet som kommunens viktigste avis per definisjon. Det viser seg imidlertid at de nesten alltid er den mest solgte avisen - det var tilfelle i 138 av de 139 kommunene. Ganske mange av dem dekkes også av en større avis, som distriktsavisene Fædre-landsvennen og Nordlys eller storbyavisene Adresseavisen og Bergens Tidende, men det var altså bare en kommune der den vanlige dagsavisen ikke hadde høyest husstands-dekning.

Distriktsaviser

Det som er kalt distriktsaviser, er ni lokale dagsaviser som lenge har skilt seg ut både gjennom opplagstallet og ved at de dekker et stort distrikt der det også finnes lokale dags-aviser. De ni er Fædrelandsvennen (opplag 33 000 i 2015), Romerikes Blad (25 000), Drammens Tidende (25 000), Sunnmørsposten (25 000), Tønsbergs Blad (21 000), Haugesunds Avis (21 000) Oppland Arbeiderblad (20 000), Varden (19 000) og Nordlys (19 000). Alle har hatt en sterk tilbakegang de siste ti årene, både når det gjelder samlet opplag og husstandsdekning på utgiverstedet (tabell 3). Romerikes Blad, Drammens Tidende, Varden og Nordlys er kommet svært nær grensen på 30 prosent, og hvis ned-gangen fortsetter et par år til, er de under. Varden og Nordlys er aviser med en lokal kon-kurrent, og for dem er dette den viktigste forklaringen på at dekningen ikke er høyere.

I tillegg til de ni utgiverkommunene, dekker disse avisene 23 kommuner der de har en husstandsdekning på minst 30 prosent og der det ikke finnes noen fådagersavis eller mindre dagsavis som er kommet over grensen. I disse 23 kommunene må altså distrikts-avisene regnes som den viktigste leverandøren av lokale nyheter. 17 av de 23 kommunene er nabokommuner til utgiverstedet, de seks siste er mer perifere.

Fem av de perifere kommunene er små og ligger ganske langt unna de to utgiverstedene Kristiansand (Iveland, Audnedal og Hægebostad) og Haugesund (Bokn, Utsira), så det er vel begrenset hvor godt de blir dekket av Fædrelandsvennen og Haugesunds avis. Dette er aviser som dekker et stort område med mange kommuner, og da er det vanskelig å gi noen små kommuner spesialbehandling fordi det ikke er noen annen avis der. Med omtrent 650 husstander i Audnedal og Hægebostad, og færre i de tre andre, er det også begrenset hvor mange abonnenter avisen kan forvente å vinne gjennom ekstra innsats.

Det normale er at distriktsavisen har to til fire kommuner utenom utgiverkommunen der de er den viktigste lokalavisen. Det eneste unntaket er Sunnmørsposten. Sunnmørsposten

dekker mange kommuner, men alle disse kommunene er også dekket av en lokal fådagersavis.

Tabell 3. De 20 største lokale avisene i 2015 etter opplag og husstandsdekning på utgiverstedet, 2005 og 2015

	Opplag, 1000 eks			Husst.dekning på utg.stedet		
	2005	2015	Prosent endring	2005	2015	Endring
Aftenposten	253	212	-16	36	26	-10
Bergens Tidende	88	70	-20	50	34	-16
Adresseavisen	79	62	-22	61	38	-23
Stavanger Aftenblad	68	55	-19	56	41	-15
Fædrelandsvennen	43	33	-24	68	45	-23
Romerikes Blad	39	25	-36	56	31	-25
Drammens Tidende	43	25	-42	58	33	-25
Sunnmørsposten	34	25	-27	66	44	-22
Hamar Arbeiderblad	28	22	-22	74	59	-15
Gudbrandsdølen Dagningen	28	21	-22	77	51	-26
Tønsbergs Blad	32	21	-34	74	44	-30
Haugesunds Avis	34	21	-39	67	41	-26
Oppland Arbeiderblad	28	20	-27	76	57	-19
Budstikka	30	20	-34	55	29	-26
Varden (nr. 1 i Skien)	29	19	-33	47	30	-17
Trønder-Avisa	23	19	-18	81	61	-20
Agderposten	25	19	-23	75	55	-20
Nordlys	28	19	-34	55	31	-24
Telemarksavisa (nr. 2 Skien)	22	18	-19	34	27	-7
Avisa Nordland	25	17	-30	70	44	-26
Gjennomsnitt	-	-	-27	61	41	-20

De fleste kommunene som blir dekket av distriktsavisene, er vanlige nabokommuner som Gjerdrum på Romerike, Nordre og Søndre Land i Oppland og Bamble i Telemark. Det er imidlertid verdt å merke seg at fire av disse kommunene har sin egen lokalavis, men at dekningen er for lav. Disse avisene er allerede nevnt, det er Eikerbladet og Lierposten ved Drammen, Øyene på Nøtterøy ved Tønsberg og Porsgrunns Dagblad i Porsgrunn som er nabokommunen til Skien.

Storbyaviser: Adresseavisen, Bergens Tidende og Stavanger Aftenblad

Storbyavisene dekker et vidt geografisk område, men nesten alle kommunene i disse områdene er også dekket av en mindre og mer lokal avis. Det er faktisk bare tre kommuner i tillegg til utgiverbyene der storbyavisene er den viktigste kilden til lokal informasjon. Den viktigste er Sandnes med 75 000 innbyggere. Stavanger Aftenblad har satset mye på

å dekke Sandnes, og derfor har Sandnesposten aldri har fått noe skikkelig gjennomslag som byavis.

De to andre kommunene er Skaun i Sør-Trøndelag og Leksvik i Nord-Trøndelag. I disse kommunene står lokalavisene Sør-Trøndelag og Fosna-Folket litt for svakt, og dermed er Adresseavisen den eneste som har mer enn 30 prosent husstandsdekning. På samme måte som for de perifere kommunene til Fædrelandsvennen og Haugesunds Avis, er det vanskelig å tro at Adresseavisen vil legge noen ekstra innsats i dekningen av akkurat disse kommunene. Med den metoden som er brukt for å klassifisere kommunene er dette ikke halvskygge, men det er bare formelt.

Kommuner uten noen lokal avis med 30 prosent husstandsdekning
Disse kommunene er de som står nærmest til å få karakteristikken avislandskapets halvskygger. Med den fremgangsmåten som er brukt, dreier det seg om 21 kommuner. De aller fleste tilhører en av to klart atskilte grupper.

Den ene gruppen er åtte små, spredtbygde kommuner som ligger langt fra nærmeste utgiversted. Her finner vi Osen på Fosenhalvøya i Sør-Trøndelag, Nesna på Helgeland, Værøy helt ytterst i Lofoten, Lavangen i Troms og til slutt Loppa, Hasvik, Lebesby og Gamvik på Finnmarkskysten. Nesna er den største av dem, med litt over 1 800 innbyggere, Værøy er minst med litt under 800.

Kommunene i den andre gruppen ligger alle sammen i det sentrale Østlandsområdet. Det er Vestby, Ås, Oppegård, Bærum, Asker, Sørum, Rælingen, Lørenskog, Ullensaker og Nannestad i Akershus, og Røyken i Buskerud. Aftenposten dekker hele dette området, og i tre av kommunene har den mer enn 30 prosent husstandsdekning. Men som det vil bli argumentert for i neste avsnitt: Aftenposten er ikke en lokalavis og den dekker ikke de oppgavene som det forventes at en lokalavis skal dekke.

Loppa og Lørenskog, Nesna og Nannestad, Osen og Oppegård, Værøy og Vestby, mer ulike par er det vanskelig å finne i kommune-Norge. Resultatene viser svært tydelig at det er to forskjellige mekanismer som nå skaper halvskygger i avislandskapet. På den ene siden lite folketall, store avstander, vanskelige kommunikasjoner og fravær av en egen fådagersavis. På den andre siden en moderne, urban befolkning som ofte føler større tilknytning til Oslo eller barndomskommunen enn til den kommunen de bor i, og som har tilgang til mange andre informasjonskanaler enn den betalte avis.

I tillegg til disse to hovedgruppene kommer to kommuner fra innlandet på Østlandet, Andebu i Vestfold og Sauherad i Telemark. Begge ligger litt for seg selv, uten noen entydig tilknytning til et bestemt avisdistrikt.

Til slutt kommer en kommune som er delt mellom to avisdistrikter. Dette er Råde i Østfold, som ligger mellom Fredrikstad og Moss og der Fredriksstad Blad og Moss Avis

dekker hver sin del. På grunn av delingen har ingen av avisene høy nok dekning i kommunen som helhet.

Hvis også Råde regnes med, er det 22 kommuner som ikke var dekket av en lokal avis med minst 30 prosent husstandsdekning. Disse kommunene befinner seg altså i det som er definert som lokaljournalistisk halvskygge.

Om 22 kommuner er mye eller lite, kan absolutt diskuteres. På den ene siden er det en klar økning siden 2002, da det ikke var noen (Høst 2005 s. 96). Men samtidig vet vi at årene etter 2002 har vært en svært vanskelig tid for norske aviser. Det har vært en dramatisk nedgang i opplaget, og mange aviser har skåret mye ned på den redaksjonelle bemanningen. Da er det naturlig å si at det kunne vært verre, mye verre.

Foreløpig oppsummering

Den klassifiseringen som ligger til grunn for tabell 2, viser at de fleste norske kommuner blir dekket av minst en avis som har en rimelig høy husstandsdekning. De aller fleste har en vanlig lokal dagsavis eller en lokal fådagersavis som sin viktigste avis. Bare 21 eller 22 kommuner befinner seg i det som er kalt en lokaljournalistisk halvskygge.

Det er to viktige årsaker til at situasjonen er så god, dvs. at de aller fleste kommunene blir dekket av en lokalavis med en rimelig høy husstandsdekning. Den ene er det desentraliserte og nivådelte norske avismønsteret, som har sikret at det finnes minst en og gjerne to aviser som dekker hver enkelt kommune. I løpet av de siste 15 årene er det startet en rekke nye fådagersaviser, og de har ofte betydd at den lokale dekningen er blitt bedre. Avisa Hemnes, som ble ukeavis fra nyttår 2013, er et godt eksempel. Hemnes kommune ligger mellom Mosjøen og Mo i Rana, og hadde Rana Blad som sin lokalavis. I 2012 hadde Rana Blad en husstandsdekning på 60 prosent i Hemnes. Nå er den sunket til 48, mens Hemnes Avis har fått en svært god start og har 60 prosent.

Den andre årsaken er at utgangsnivået var så høyt. Hvis avisen starter som høydekningsavis med mer enn 50 prosent husstandsdekning, tåler den mange år med tilbakegang før prosenten faller under 30. Tabell 3 med opplagstall og husstandsdekning for de største lokale avisene viser dette svært tydelig. Men tabellen viser også at systemet ikke tåler nedgang i samme tempo i mange år fremover. Dette gjelder spesielt for Oslo-området, men også for andre områder som er dekket av relativt store aviser.

Kriteriet 30 prosent husstandsdekning betyr at avisen har gode forutsetninger for å dekke en kommune godt nok, men det er slett ingen garanti for at de gjør det. Er journalistene til stede på kommunestyremøter, leser de postjournalen regelmessig, og gir de innbyggerne forhåndsinformasjon om viktige saker som skal behandles? Dette er egentlig empiriske spørsmål, der en enkel spørreundersøkelse til ordførere eller rådmann vil gi svært god informasjon.

I gjennomgåelsen over er det allerede stilt et lite spørsmålstegn ved hvor mye store aviser som Adresseavisen, Fædrelandsvennen og Haugesunds Avis faktisk skriver om små kommuner som Leksvik, Audnedal eller Utsira. Et annet forhold man kan spørre om, er om små aviser som skal dekke mange forskjellige kommuner, har så mange journalister at de makter å drive en bred og grundig journalistikk. Dette temaet vil bli nærmere belyst i et eget avsnitt.

Et spørsmål som dukker opp med jevne mellomrom, er om de helt lokale avisene dekker sin gransknings- eller overvåkingsoppgave godt nok. Mange husker fremdeles Ingar Sletten Kolloen, som på landsmøtet til LLA i 2007 mente at lokalavisene var alt for opptatt av kos og at de sjelden stilte kritiske spørsmål. Sist ute er Anki Gerhardsen som mente at lokalavisene aldri gravde så mye i vanskelige saker at de kunne vinne en SKUP-pris (Aftenposten 14.4 2016).

Diskusjonen om nærhet versus kritisk distanse er mye eldre enn Kolloens innledning fra 2007. Jan Inge Sørbø (1994) har en god diskusjon i boka Kommunaljournalistikk fra 1994, der han oppsummerer resultater fra prosjektet "Kva er god kommunaljournalistikk". Han tar utgangspunkt i at nærheten til kildene og lokalsamfunnet kan være et problem, men er også opptatt av de oppgavene som lokalavisene fyller godt. I kapitlet uttrykte han det blant annet slik: "Nærleiken til kjelder og samfunn kan skapa vansker, men er også ein stor ressurs. Eit publikum som les nesten alle saker som handlar om nærmiljøet, er ein ressurs. Og ein sterk integrasjon som skaper behov for informasjon om det som skjer i kommunen, er ein stor ressurs".

Lokalavisene bruker ofte uttrykket "Lim og lupe". I den vage betegnelsen "lim" ligger både oppgaven med å informere om det som skjer i lokalpolitikken, fortelle om driften av alle de institusjonene som kommunen har ansvaret for, være et forum for offentlige debatt, og bidra til utvikling og videreføring av den lokale identiteten.

Mange innholdsanalyser fra de siste 10-15 årene viser at de små og mellomstore lokalavisene dekker både informasjonsoppgavene og forumfunksjonen godt. Noen eksempler er Sigurd Allerns (2001) analyse av ti aviser, der tredagersavisene Helgelands Blad og Hordaland er med, Torgeir Dimmens (2012) undersøkelse av forsider i 145 fådagersaviser, og den store undersøkelsen til Kvalheim og Sjøvaag (2016). Min egen undersøkelse ”Journalistikk i gratisaviser” (Høst 2000) kan også nevnes. Den var en systematisk sammenlikning mellom seks gratisaviser og seks betalte aviser, og både Dølen, Fjuken og Steinkjer-Avisa var med blant de betalte avisene.

Blindsone og halvskygger: Aftenposten, Oslo og området rundt Oslofjorden

Aftenposten har vært landets største abonnementsavis gjennom hele etterkrigstiden, og bortsett fra VG-perioden fra 1981 til 2009 har den også vært landets største avis. Sammenliknet med de andre storbyavisene Adresseavisen, Bergens Tidende og Stavanger

Aftenblad har den lagt større vekt på rollen som riksavis, og mindre vekt på rollen som avis for byen eller landsdelen. Dekningen av Oslo som kommune og lokalsamfunn ble for en stor del overlatt til en egen aftenutgave. Opprinnelig ble aftenutgaven distribuert til alle abonnenter, men fra 1979 bare til abonnenter i Oslo, Akershus og noen kommuner Østfold, Buskerud og Oppland med nær tilknytning til Oslo. Fra mars 1987 fikk aftenutgaven navnet Aftenposten Aften, og fra 2006 het den bare Aften. I desember 2012 ble den nedlagt.

Mens de andre storbyavisene har innsnevret dekningsområdet helt siden 1970-tallet, gikk Aftenposten (morgenutgaven) lenge den andre veien. Den hadde en husstandsdekning på 10 prosent eller mer i 47 kommuner i 1972, i 87 kommuner i 1996 og i 103 kommuner i 2002 (Høst 2005 s. 70). Med et så stort dekningsområde sier det seg selv at det var lite rom for lokaljournalistikk. Etter dette har også Aftenposten trukket seg tilbake, og i 2015 var det bare 35 kommuner der den hadde en husstandsdekning på 10 prosent eller mer. Men også dette er et stort område, som omfatter nesten alle kommunene i Akershus, noen kommuner i Østfold og Buskerud og dessuten noen få kommuner i Hedmark og Vestfold.

Det man kan regne som Aftenpostens kjerneområde, har derimot vært ganske stabilt. I tillegg til selve Oslo er det omtrent 10 kommuner i den sentrale delen av Akershus. I dag har Aftenposten 26 prosent husstandsdekning i Oslo, dvs. litt under grensen på 30 prosent, og mer enn 30 prosent i kommunene Asker, Bærum og Oppegård. I Asker, Bærum og Oppegård er den også kommunens mest utbredte avis.

Det er allerede nevnt at Aftenposten ikke har noen vanlig journalistisk overvåking av Oslo. Mest iøynefallende er den manglende dekningen av bydelene. Tilsvarende er det for de andre kommunene der den står sterkt. Der kan Aftenposten dekke enkeltsaker, med den såkalte Vannverkssaken på Romerike fra 2006 som et lysende eksempel. Etter at Aften er blitt borte, er det imidlertid ikke rom for den brede hverdagsjournalistikken som også er en del av samfunnsoppdraget.

Alle kommunene rundt Oslo blir dekket av lokale aviser, med dagsavisene Romerikes Blad i Lillestrøm, Budstikka for Asker og Bærum og Østlandets Blad (Ski) som de største. For dem er Aftenposten en meget sterk konkurrent. Det Statistisk Sentralbyrå regner som tettstedet Oslo er ikke bare Oslo kommune, men et sammenhengende belte som strekker seg fra Slemmestad i Røyken kommune i vest til Sørum i øst, og med en utløper sørover gjennom Oppegård og frem til Langhus i Ski. Folk som bor i dette området, kan ofte føle seg sterkere knyttet til byen Oslo enn til bostedskommunen. Mange er innflyttere med røtter fra andre deler av landet, og det svekker selvfølgelig båndene til nærmiljøet. Aftenpostens dekning av kulturlivet og restauranttilbudet i sentrum kan derfor oppleves som en mer relevant lokaljournalistikk enn det Romerikes Blad eller Østlandets Blad måtte skrive om lokalpolitikken i Lørenskog, Rælingen eller Oppegård.

Nærheten til Oslo er en viktig del av forklaringen på at Romerikes Blad i Lillestrøm står så svakt i sitt naturlige distrikt. Det er allerede nevnt at den har mindre enn 30 prosent i mange kommuner, men den har også lav oppslutning i de andre kommunene den dekker. Den hadde bare 31 prosent i selve utgiverkommunen, og 34 prosent i hver av de to nabokommunene Gjerdrum og Fet.

En avis i nærområdet til Oslo skiller seg positivt ut. Det er todagersavisen Varingen, som dekker Nittedal kommune der den har en husstandsdekning på 56 prosent. Nittedal har en lang grense mot Oslo, men denne grensen går gjennom ubebygde områder i Nordmarka. På den andre siden av dalen ligger Romeriksåsene, også et stort skogsområde uten veier. Nittedal ligger altså for seg selv. Varingen ble startet så tidlig som i 1946, og har betydd mye for utviklingen av den lokale identiteten.

Gratisaviser

Lokale gratisaviser har vært en del av det norske avislandskapet siden slutten av 1990-tallet. De har imidlertid vært en mye mer ustadig gruppe enn de betalte avisene, med nyetableringer når annonsemarkedet er godt og bortfall når annonseinntektene går ned.

I rapporten Avisåret er forekomsten av lokale gratisaviser registrert og kommentert med ujevne mellomrom. Det siste året var 2012. Dette var et svært godt år for gratisavisene, med 34 aviser som kom ut minst en gang per uke. De aller fleste var byaviser, dvs. de dekket områder som også hadde en eller flere betalte dagsaviser. Mest interessant ut fra formålet med denne undersøkelsen, er den kjeden av bydelsaviser i Oslo som opprinnelig var etablert av Orkla Media. Men det ble også utgitt gratis byaviser i Bergen og Trondheim. I Bergen og Trondheim, men også i byer som Drammen, Kristiansand eller Ålesund, dekker dagsavisen et stort geografisk område mens gratisavisen har prøvd å utnytte nisjen som superlokal avis for selve byen.

Av gratisavisene utenfor byene var det bare Totens Blad og to gratisaviser på Karmøy som fylte et slags hull i avislandskapet, dvs. de dekket kommuner som ikke hadde en helt lokal avis. Østre og Vestre Toten ble i stedet dekket av Oppland Arbeiderblad på Gjøvik, og Karmøy ble dekket av Haugesunds Avis.

En foreløpig sjekk sommeren 2016 viser at det har vært et stort bortfall av gratisaviser de siste årene. Mens det var 34 aviser ved utgangen av 2012, er det bare 18 nå. Dette er nesten en halvering. Mest alvorlig for mangfoldet er det at bydelsavisene i Oslo er blitt borte. De var regnet som fem ulike aviser i 2012, men gjennom spesialutgaver dekket de bydelene tettere enn det. Byavisene i Bergen og Trondheim er også lagt ned.

Fordi nesten alle kom ut i byer som også var dekket av en betalt dagsavis, var gratisavisene ikke noe viktig bidrag til avismangfoldet i 2012. Det eneste unntaket var bydels-

avisene i Oslo. Nå er de og mange andre borte, og denne avisgruppens betydning er ytterligere redusert.

Små aviser med store dekningsområder

De fleste fådagersavisene dekker et lite område, utgiverkommunen og eventuelt enn eller to kommuner til. Det samme gjelder for de minste lokale dagsavisene, dvs. aviser med mindre enn omtrent 8 000 i opplag. Med få kommuner å dekke, gjerne også korte geografiske avstander, kan vi være rimelig sikre på at avisene har de ressursene som er nødvendig.

Selv om et lite dekningsområde er normalen, er det noen små aviser som skiller seg ut ved at de dekker mange kommuner og et stort geografisk område. Det mest ekstreme eksemplet er dagsavisen Finnmarken i Vadsø, som skal være avis for hele Øst-Finnmark. Dette området består av ni kommuner med et samlet folketall på 28 000. Samlet areal er nesten 19 000 kvadratkilometer, dvs. samme størrelse som Sør-Trøndelag og litt større enn Buskerud. Finnmarken har ikke mer enn 5 000 i opplag, og den oversikten som er gjengitt i avisen viser at den har ni journalister i tillegg til redaktøren. De fleste journalistene deler den med Finnmark Dagblad, som også er eid av Amedia. De to avisene har nå avdelingskontorer i Alta, Lakselv, Honningsvåg og Kirkenes i tillegg til utgiverstedene Vadsø og Hammerfest. (Avdelingskontoret i Honningsvåg står også som utgiver av ukeavisen Finnmarksposten). Avisene har også knyttet til seg en del frilansere, særlig fotografer.

Avdelingskontorer hjelper litt, men kommunene ute langs kysten i Øst-Finnmark sokner fremdeles til hovedredaksjonen i Vadsø. I kommunene Gamvik og Lebesby, som ligger lengst mot vest, har Finnmarken nå mindre enn 30 prosent husstandsdekning. De er derfor regnet som kommuner med halvskygge. Men situasjonen er ikke så mye bedre i Berlevåg (37 prosent) og Båtsfjord (32 prosent).

Ingen av fådagersavisene dekker like mange kommuner som Finnmarken, men det er noen som dekker mer enn fem. Dette er Valdres i Oppland (opplag 7 800), Hallingdølen i Buskerud (8 900), Vest-Telemark Blad (5 500), de to konkurrentene Strilen (4 800) og Nordhordland (4 600) i Hordaland, Arbeidets Rett (6 800) og Fosna-Folket (5 900) i Sør-Trøndelag, Helgelands Blad (4 300) i Nordland og Framtid i Nord (3 400) i Troms.

Av disse er det nok Hallingdølen og Valdres som har de beste mulighetene til å dekke hele sitt område godt nok. De har større opplag og dermed større inntekter enn de andre, og geografien er ikke alt for vanskelig. Det er mye verre for Helgelands Blad i Sandnessjøen og Framtid i Nord i Kåfjord. De har mindre redaksjoner, avstandene er store og kommunikasjonen blir en kombinasjon av bil, ferge og hurtigbåt.

Av de små dagsavisene er det størst grunn til å peke på Finnmark Dagblad i tillegg til Finnmarken. Finnmark Dagblad (5 400) har et litt mindre område enn Finnmarken, men forskjellen er ikke stor.

I denne rapporten er det brukt en formell avgrensning av begrepet halvskygge. For de avisene og avisdistriktene som er nevnt i dette avsnittet, dreier det seg i stedet om en mistanke, et spørsmål om disse redaksjonene har de redaksjonelle ressursene som er nødvendig og om de satser nok på de minste og mest perifere delene av dekningsområdet.

Mistanken om at perifere kommuner blir dårligst dekket, er sterkest der husstandsdekningen varierer systematisk mellom kommunene i området. Vanligvis er det ikke slik. Hovedtendensen er at oppslutningen er overraskende jevn selv om avisen dekker ganske mange kommuner. Hallingdølen er et godt eksempel. Den dekker seks kommuner, fra Hol øverst i dalen ved begynnelsen av Hardangervidda til Flå helt nede ved Krøderen. Husstandsdekningen varierte likevel bare fra 70 prosent i utgiverkommunen Ål til 56 og 55 prosent i Flå og Hemsedal.

Oppslutningen om Finnmarken illustrerer den andre tendensen. Den har 53 prosent i utgiverkommunen Vadsø, og så synker dekningen jo lengre vest man kommer. I Lebesby og Gamvik er den under 30. Også aviser som Finnmark Dagblad, Folkebladet, Fosna-Folket, Framtid i Nord og Helgelands Blad har ganske stor forskjell i husstandsdekning mellom utgiverstedet og kommuner i utkanten av dekningsområder.

For en del av de kommunene som er regnet som dekket av store fådagersaviser eller små dagsaviser, kan vi altså ha en mistanke om at de ”egentlig” befinner seg i halvskyggen. Dette er alle sammen små kommuner i distriktene, dvs. samme type halvskygge som for Osen, Loppa, Lebesby og de andre kommunene langs kysten i nord. Men selv om disse kommunene tas med, er konklusjonen fremdeles at de aller fleste norske kommunene må regnes som godt dekket av en eller flere lokale aviser.

Samspillet mellom små og store aviser

En styrke ved det norske avissystemet er at samme kommune kan dekkes av aviser fra forskjellige geografiske nivåer, en som er liten og nær og en som er større. Da kan det bli en arbeidsdeling som utnytter begge avistypenes sterke sider. Den lille avisen sørger for den brede strømmen av lokal informasjon, mens den store bruker sine redaksjonelle ressurser og sin avstand til lokalsamfunnet til å dekke vanskelige saker.

Det kan også bli en journalistisk konkurranse som gjør at begge avisene skjerper seg. Med mer enn en avis er det også lettere å slippe til med leserinnlegg. Disse argumentene ble tidligere brukt som begrunnelsen for at det var viktig å bevare lokale nr. 2-aviser, men de kan også brukes på forholdet mellom små og store lokalaviser.

I de 228 kommunene som er regnet som fådagersaviskommuner, har 117 også en dagsavis med mer enn 30 prosent husstandsdekning (tabell 4). Dette er litt over halvparten. Forekomsten av supplerende dagsaviser er omtrent det samme for utgiverkommunene som for de andre kommunene fådagersavisene dekker.

Tabell 4. Fådagersaviskommuner etter om de blir dekket av en større dagsavis med minst 30 prosent husstandsdekning.

	Antall	Samlet folketall. 1000	Pst. av befolkning
Har supplerende lokal dagsavis	117	650	12,5
Har ikke supplerende dagsavis	111	708	13,6
Alle fådagersaviskommuner	228	1 358	26,0

Siden det er så mange fådagersaviser på Vestlandet og i Trøndelag, kunne man forventet at de fleste kombinasjonene av stor og liten avis hadde forekommet der. Slik har det vært tidligere, men det er ikke situasjonen i dag. Aviser som Østlendingen på Elverum, Gudbrandsdølen Dagningen (Lillehammer), Agderposten (Arendal), Avisa Nordland (Bodø) eller Bladet Vesterålen (Sortland) har også en eller flere fådagersaviskommuner i sitt distrikt, og til sammen dekker de nesten like mange slike kommuner som storbyavisene og distriktsavisene.

Det som har skjedd, er at de store avisene har gått så mye tilbake i sine tradisjonelle dekningsområder at de er kommet under grensen på 30 prosent. Tallene for Bergens Tidende og Sunnmørsposten illustrerer denne tendensen svært tydelig. Så sent som 2005 var det 22 kommuner i Hordaland der Bergens Tidende hadde mer enn 30 prosent husstandsdekning. Ti år etter, i 2015, var tallet bare syv. Når den store byavisen går så mye tilbake, får de små fådagersavisene et mye større ansvar for den journalistiske dekningen i sine kommuner. Hvis ikke de rapporterer om det som skjer, for eksempel på kommunestyremøtet, er det heller ingen andre som gjør det.

Tilsvarende er det for Sunnmøre. I 2005 var Sunnmørsposten høydekningsavis med mer enn 50 prosent dekning i 12 av de 17 kommunene på Sunnmøre, og i de fire siste var dekningen over 40 prosent. Nå er Sunnmørsposten bare høydekningsavis i én kommune (Norddal), og i fem av kommunene er prosenten under 30. For en som har skrevet mye om det enestående avistilbudet på Sunnmøre gjennom årene (se f.eks. Høst 2005 s. 98-101), er slike tall til å gråte av.

Kombinasjonen av en lokal fådagersavis og en mellomstor lokal dagsavis har vanligvis en annen karakter enn kombinasjonen fådagersavis og storbyavis/distriktsavis. Med den utviklingen vi ser nå, er det den første kombinasjonen som vil være mest levedyktig.

Tre avsluttende konklusjoner

Denne gjennomgåelsen av status for det norske avissystemet er gjennomført etter oppdrag fra Mediemangfoldsutvalget. Oppgaven har vært å ”dokumentere hvorvidt det finnes kommuner i Norge som i liten grad blir redaksjonelt dekket av en profesjonelt redigert avis”. Undersøkelsen bygger på opplysninger om avisenes husstandsdekning, og min tolkning av ”liten grad” er at kommunen ikke har noen lokal avis med minst 30 prosent husstandsdekning.

Av landets 428 kommuner var det 22 som ikke tilfredsstilte dette kravet. De aller fleste falt i to klart atskilte grupper. Den ene er små utkantkommuner i Nord-Norge, dvs. den typen kommune de fleste ville gjettet på hvis de ble spurt. Den andre er store og folkerike kommuner i et belte rundt Oslo.

I tillegg til disse 22, er det en del kommuner der det er grunn til å spørre om dekningen er god nok. Det gjelder både små og perifere kommuner som bare blir dekket av store aviser som Adresseavisen eller Fædrelandsvennen, og kommuner som er dekket av aviser med store og vanskelige distrikter og små redaksjonelle ressurser. Særlig mange av dem er det imidlertid ikke.

Oslo med Aftenposten kommer i en kategori for seg, og er regnet som vår eneste blind-sone. Oslo mangler ikke aviser, men Aftenposten har ikke den brede dekningen av kommunen som vi forventer av en lokalavis. Spesielt gjelder dette dekningen av bydelene. Dette er administrative enheter med like mange innbyggere som ganske store byer, og de har ansvar for store budsjetter og en stor del av de offentlige velferdstjenestene.

Til tross for blindsonen i Oslo og forekomsten av halvskygger - den første konklusjonen man kan trekke er at det alt i alt står ganske bra til. Et stort flertall av kommunene blir dekket av en avis som blir kjøpt av tilstrekkelig mange, og et klart flertall av befolkningen bor i slike kommuner.

Den andre generelle konklusjonen er at Avis-Norge er i ferd med å bli delt i to. Meste-parten av landet har det vi kan kalle en gammeldags avissituasjon. De har aviser som enten er høydekningsaviser med husstandsdekning over 50 prosent, eller som kommer ganske nær dette nivået. Den andre delen er de urbane områdene der den viktigste lokale avisen har en husstandsdekning under eller så vidt over 30 prosent. Dette gjelder først og fremst det store beltet rundt Oslo, men vi ser også at husstandsdekningen er lav i Drammen og nabokommunene til Drammen, og i Mosseregionen.

Mindre enn 30 prosent husstandsdekning betyr ikke bare at avisen får mindre betydning som lokal informasjonskanal. Det betyr også at den blir mindre attraktiv for annonsørene. I dagens situasjon, der papiravisene opplever et dramatisk fall i annonseinntektene, er dette svært alvorlig. Resultatet kan bli en ny variant av den gamle opplagsspiralen, med mindre annonseinntekter, tynnere produkt, enda lavere husstandsdekning og enda mindre annonser.

En stor del av det profesjonelle markedsføringsmiljøet befinner seg i Oslo-området. I dette miljøet er det viktig å følge med på nye trender, og for all del ikke være gammeldags. Avis som gammelt og etablert medium stiller svakt i utgangspunktet, og holdningen blir ikke mer positiv av at lokalavisene i området har mistet sin gamle betydning. De holdningene som blir utviklet i den svakeste delen av Avis-Norge, kan i neste omgang gjøre at det går mindre annonsepenger til avisene i de områdene der avisene fremdeles står ganske sterkt.

En tredje konklusjon man kan trekke av denne undersøkelsen, er at det er de nære avisene som betyr mest. De lokale fådagersavisene og de vanlige lokale dagsavisene er fremhevet allerede. Med det målet som er brukt, er de den viktigste avisen i 367 kommuner med litt over 50 prosent av landets befolkning. De fleste vil nok synes at dette er mye.

Storbyavisene og distriktsavisene har en annen karakter. De er fjerne i noen av de kommunene som de dekker, som Adresseavisen i Skaun eller Fædrelandsvennen i Audnedal og Hægebostad, men de er nære i selve byen og noen av de nærmeste nabokommunene. Når nærhet defineres på denne måten, blir konklusjonen at det bare er noen få kommuner med et beskjedent samlet folketall som ikke er dekket av en nær avis. Tre kommuner for storbyavisene og 23 kommuner for distriktsavisene er maksimum (tabell 2), men fra dette må man trekke en del nabokommuner som har en sterk tilknytning til utgiverstedet. Med det avismønsteret vi har, er det altså et godt sammenfall mellom avisenes rolle som lokale informasjonskanaler, og deres rolle som del av en lokal identitet.

Referanser

Allern, Sigurd (2001): Nyhetsverdier. Om markedsorientering og journalistikk i ti norske aviser. IJ-forlaget, Kristiansand.

Bjartnes, Anders og Omdal, Sven Egil (2013): Journalistikkens nye blindsoner. I Omdal, Sven Egil et al. red.: Journalistikk og demokrati. Fritt Ord, Oslo.

Compaine, Benjamin M. (1980): The Newspaper Industry in the 1980s. Knowledge Industry Publications, New York.

Dimmen, Torgeir (2012): Lokalavisformelen. En studie av lokale fådagersaviser. Rapport nr. 28, Høgskulen i Volda.

Høst, Sigurd (1987): Løssalgsvekst og markedsdeling. Pressens Årbog 1987. Fredrikstad, Institutt for Journalistikk.

Høst, Sigurd (1991): The Norwegian newspaper system: Structure and development. I Rønning, Helge og Lundby, Knut red.: Media and Communication. Universitetsforlaget, Oslo.

Høst, Sigurd (2000): Journalistikk i gratisaviser. IJ-rapport 4/2000, Institutt for Journalistikk, Fredrikstad.

Høst, Sigurd (2003): Liten, nær og uunnværlig - lokale fådagersaviser før og nå. I Carlsson, Ulla red.: Pennan, Penningen & Politiken. NORDICOM, Göteborgs Universitet, Göteborg.

Høst, Sigurd (2005): Det lokale avismønsteret. IJ-rapport 2/2005, Institutt for Journalistikk, Fredrikstad.

Høst, Sigurd (2016): Avisåret 2015. Rapport nr. 77, Høgskulen i Volda.

Høst, Sigurd og Roppen, Johann (1994): Kommunaljournalistikken og leserne. I Dypvik, Hans Martin red.: Kommunaljournalistikk. Kommuneforlaget, Oslo.

Høst, Sigurd og Severinsson, Ronny (2001): Lokalpressen i Norge og Sverige - en sammenlikning. I Gustafsson, Karl Erik red.: Nordisk landsortspress på 1990-talet. Handelshögskolan vid Göteborgs universitet.

Kvalheim, Nina og Sjøvaag, Helle (2016): Journalistikkens blindsoner. Universitetet i Bergen.

Nord, Lars og Nygren, Gunnar (2002): Medieskugga. Atlas förlag, Stockholm.

NOU 1973:22 Dagspressens økonomi. Universitetsforlaget, Oslo.

Nygren, Gunnar og Althén, Kajsa (2014): Landsbygd i medieskugga. Journalistikstudier vid Södertorns högskola nr. 7. Södertorns Högskola, Huddinge.

Overrein, Per og Madsen, Roar (2016): Partipressens avvikling – årsaker og faser. Mediehistorisk tidsskrift nr. 25, s. 11-45. Norsk Mediehistorisk Forening, Oslo.

Rabben, Bjarne (1995): Vestlandsnytt. Bodberar i 60 år. Vestlandsnytt, Fosnavåg.

Roppen, Johann (2008): Medieskugge og mediestruktur. Innlegg på den Norske medieforskerkonferansen, Lillehammer 2008.

Rosse, James N. (1975): Economic Limits of Press Responsibility. Studies in Industry Economics 56, Stanford University, Stanford.

SOU 2015:94 Medborgarna & medierna. Delbetänkande av Medieutredningen, Stockholm.

Sørbø, Jan Inge (1994): Normar i redaksjonar og rådhus. Demokratisk og journalistisk kvalitet. I Dypvik, Hans Martin red.: Kommunaljournalistikk. Kommuneforlaget, Oslo.

Vaage, Odd Frank (2016): Norsk mediebarometer 2015. Statistisk Sentralbyrå, Oslo

Vedlegg

Avissituasjonen i fylkene

Avistilbudet varierer mye mellom fylkene, både når det gjelder antall utgiversteder og forholdet mellom dagsaviser og fådagersaviser. Fylkene er også innbyrdes svært forskjellige. Det gjelder folketall, samlet areal, antall kommuner, kommunikasjon og topografi, og det gjelder kultur og politiske tradisjoner. Vi har alt fra Vestfold, der man kan kjøre fra nord til sør på omtrent en time og passere seks utgiversteder på turen, til Finnmark med sine lange avstander og spredte bosetting. Forholdet mellom avismønster og kommunestruktur, det vi med et uttrykk fra dataterminologien kan kalle grensesnittet, er det som avgjør hvor det finnes områder som befinner seg i lokaljournalistikkens halvskygge.

Vedleggstabell. Fylker etter folketall, areal, kommuner og avistilbud

	Folke tall, 1000	Areal, 1000 kvkm	Kom-muner	Små kom-muner[1)]	Utgiverkommune for		
					Dags-avis	Bare fådagers	I alt
Østfold	290	3.9	18	2	5	1	6
Akershus	595	4,6	22	0	5	6	11
Oslo	658	0,4	1	0	1	0	1
Hedmark	195	26,2	22	5	3	4	7
Oppland	189	23,9	26	2	3	5	8
Buskerud	278	13.9	21	2	3	5	8
Vestfold	245	2,2	14	0	4	4	8
Telemark	172	13,9	18	3	4	5	9
Aust-Agder	116	8,4	15	5	1	8	9
Vest-Agder	183	6,7	15	4	3	4	7
Rogaland	470	8,6	26	4	2	11	13
Hordaland	516	14,6	33	7	2	15	17
Sogn og Fjordane	110	17,7	26	5	2	7	9
Møre og Romsdal	265	14.6	36	4	3	16	19
Sør-Trøndelag	313	19,9	25	5	2	10	12
Nord-Trøndelag	136	20,9	23	8	2	8	10
Nordland	242	36,2	44	21	6	11	17
Troms	164	25,0	24	9	3	2	5
Finnmark	76	46,0	19	8	5	3	8
Hele landet	5 214	305,5	428	94	59	125	184[2)]

1) Små kommuner er kommuner med under 2 000 innbyggere.
2) Se note til tabell 1 foran.

Hvert fylke har sitt eget særpregede avismønster og sin egen avishistorie. Derfor er det tatt med litt stoff om hvert fylke i dette vedlegget. Noen sentrale kjennetegn for hvert fylke er samlet i tabellen over. I tillegg til de opplysningene om antall kommuner og utgiversted som også finnes i tabell 2 i rapporten, er det opplysninger om folketall, areal og tallet på kommuner med under 2 000 innbyggere.

Av de 428 kommunene var det 94 som hadde mindre enn 2 000 innbyggere ved inngangen til 2016, og 131 som hadde mellom 2 000 og 4 999. altså 225 små kommuner til sammen. De små kommunene har en spesiell stilling i avislandskapet. De kan være så heldige at de er dekket av en liten og nær fådagersavis, men de kan også være en utkant der folketall og handelsvirksomhet gjør at det er umulig å starte en avis. Hvis det da er langt til nærmeste utgiversted, kan de lett havne i halvskyggen.

For at en kommune skal ha en fådagersavis som de ikke deler med andre, bør folketallet ikke være mye mindre enn 5 000. Det finnes likevel noen unntak. De minste kommunene med en helt egen avis er Åmli med Åmliavisa (1 847 innbyggere), Snåsa med Snåsningen (2 139), Samnanger med Samningen (2 443) og Meråker med Meråkerposten (2 523). Disse avisene er avhengige av de har bortimot 100 prosent husstandsdekning i kommunen og dessuten et høyt salg til utflyttere for at de skal klare pressestøttens grense på 1 000 eksemplarer.

Den vanligste løsningen for de minste kommunene er at to eller flere av dem dekkes av samme avis. Et nokså ferskt eksempel er de to nabokommunene Verran (2 527 innbyggere) og Namdalseid (1 622) i Nord-Trøndelag. Der startet Trønder-Avisa i Steinkjer en ukeavis (Lokalavisa Verran Namdalseid) i 2009, og den har nå godt over 50 prosent husstandsdekning i begge kommunene. Slike løsninger er selvfølgelig enklest der det på forhånd er noe som knytter kommunene sammen, enten et dalføre (eks. Setesdalen med Setesdølen), et handelssentrum eller helst begge deler (eks. Valdres der Fagernes er lokalt sentrum for de seks kommunene i dalen og der navnet Valdres gir dem en felles identitet).

Østfold

Østfold har 18 kommuner og et samlet folketall på 290 000. Den største kommunen er Fredrikstad med nesten 80 000 innbyggere, den minste er Rømskog med litt under 700. Også Aremark er en liten kommune med under 2 000 innbyggere.

Tradisjonelt har Østfold bestått av fem distrikter, byene Moss, Fredrikstad, Sarpsborg og Halden med sine respektive nabokommuner, og dessuten Indre Østfold. Fylket har nå syv aviser. Fire av dem er gamle seksdagers byaviser (Fredriksstad Blad, Sarpsborg Arbeiderblad, Halden Arbeiderblad og Moss Avis). En femte dagsavis er Smaalenenes Avis i Askim, som ble dannet i 2003 ved fusjon mellom Øvre Smaalenene (Askim) og Indre Smaalenenes Avis (Mysen). Fylket har én lokal fådagersavis (Rakkestad Avis), og dessuten Demokraten som har gått fra å være en daglig konkurrent til Fredriksstad Blad til å være tredagers lokalavis for Fredrikstad.

Ni av kommunene er enten utgiverkommune eller nabokommune til de fire tradisjonelle byavisene. Råde nord for Fredrikstad er i en særstilling, siden den ene delen sogner til Fredrikstad og dekkes av Fredriksstad Blad, den andre delen til Moss og dekkes av Moss Avis. Tidligere betydde dette at kommunen var sikret en god journalistisk overvåking, men i dagens økonomiske situasjon er det en fare for at begge avisene vil nedprioritere Råde. I rapporten er Råde regnet som en delt kommune, landets eneste i henhold til de kriteriene som brukes her.

Rakkestad og Rømskog er typiske lokalaviskommuner. Rakkestad er den eneste kommunen som dekkes av Rakkestad Avis, mens Rømskog som ligger helt nord i fylket blir dekket av tredagersavisen Indre Akershus Blad fra Bjørkelangen i Akershus.

De syv kommunene i Indre Østfold blir alle dekket av Smaalenenes Avis. Selv om den er dagsavis, og Askim har fått status som by, har den likevel en sterkere forankring i lokalavistradisjonen enn avisene fra de gamle Østfoldbyene. Husstandsdekningen er omtrent 50 prosent i seks av kommunene, men bare 30 prosent i Hobøl. Hobøl ligger helt nordvest i fylket, og har Spydeberg kommune mellom seg og Askim. Kommunikasjonsforholdene bidrar heller ikke til å binde Hobøl og Askim sammen. Også i 2002, altså rett før fusjonen, hadde Øvre Smaalenene en lavere husstandsdekning i Hobøl enn i de tre andre kommunene den dekket.

Akershus

Fylket har 22 kommuner, mens folketallet er 595 000. Dette gjør Akershus til landets mest folkerike fylke utenom Oslo. Det er også et fylke med sterk vekst. Fra 2006 til 2016 økte folketallet med 18 prosent. Bærum med 122 000 er den mest folkerike, mens Hurdal er minst med 2 800.

Akershus består av tre klart atskilte deler. Dette er Vestregionen med de to folkerike forstadskommunene Asker og Bærum; Follo som er seks kommuner sør for Oslo (syv hvis Enebakk regnes med); og Romerike i øst.

Fylket har nå fem dagsaviser: Romerikes Blad (Lillestrøm), Budstikka, Østlandets Blad (Ski), Akershus Amtstidende (Drøbak) og Eidsvold Ullensaker Blad, og seks fådagersaviser. Budstikka (tidligere Asker og Bærums Budstikke) og Østlandets Blad er spesielle ved at de har vært rene lokalaviser selv om de kom ut seks dager per uke og hadde et relativt stort opplag.

Romerikes Blad er regnet som distriktsavis, siden den i en periode har hatt ambisjoner om å være overordnet dagsavis for hele Romerike. Tre av fådagersavisene (Indre Akershus Blad, Raumnes (Nes kommune) og Varingen (Nittedal) er gamle og godt etablerte. Enebakk Avis (ny 2000), Vestby Avis (ny 2006) og Ås Avis (også 2006) er startet av A-pressen (nå Amedia) for å dekke det som tidligere var åpenbare hull i avisgeografien.

Nærheten til Oslo gjør at Oslo-avisene, spesielt Aftenposten, er en viktig del av avistilbudet. I Oppegård, Bærum og Asker hadde Aftenposten en husstandsdekning på mer enn 30 prosent, dvs. høyere enn det avisen har i selve Oslo.

Nedgang i opplaget sammen med sterk vekst i folketallet har gjort at husstandsdekningen til de tre dagsavisene Budstikka, Romerikes Blad og Østlandets Blad har gått mye tilbake. Flere steder er den halvert i løpet av ti år. I ni av de kommunene som dekkes av disse avisene, er den under 30 prosent. Dette er de to kommunene til Budstikka (Asker fra 55 prosent i 2005 til 29 prosent i 2015 og Bærum fra 40 til 25); de to kommunene Ås (fra 47 til 18) og Oppegård (fra 45 til 15) i området til Østlandets Blad; og de fem kommunene Sørum (fra 54 til 25), Rælingen (fra 49 til 26), Lørenskog (fra 42 til 23), Ullensaker (fra 51 til 26) og Nannestad (fra 45 til 23) på Romerike. I disse kommunene er det heller ikke noen andre lokale aviser som når opp til 30 prosent husstandsdekning. Nærmest kommer Vestby der Vestby Avis har 25 prosent, og Sørum der Indre Akershus Blad har 24 prosent.

Det kan selvfølgelig argumenteres for at 30 prosent er en kunstig grense, og at husstandsdekningen ikke er noe godt mål for verken journalistisk overvåking eller avisens faktiske rekkevidde. Denne innvendingen er mest relevant for Budstikka. Det er ingen tvil om at

Budstikka fremdeles har en stor redaksjon, og at den følger godt med på det som skjer på rådhusene i Sandvika og Asker. Budstikka har også satset mye på nettpublisering gjennom mange år, og avisen har foreløpig ikke innført noen betalingsordning for nettsidene. Men selv om man skulle mene at kommunene Asker og Bærum ikke befinner seg i en journalistisk halvskygge, må det være et viktig signal at et meget stort flertall av innbyggerne i disse kommunene ikke lenger holder noen lokalavis.

I distriktet til Romerikes Blad er det Ullensaker som utgjør den mest åpenbare halvskyggen. På grunn av Gardermoen har kommunen hatt en svært sterk befolkningsvekst de siste 15 årene, fra 20 000 i 2000 til 34 000 i 2016. Tettstedet Jessheim har vokst enda raskere enn kommunen, og er nå en by med mer enn 15 000 innbyggere. Med en så sterk utbygging er det viktig med en aktiv journalistisk overvåking av det som skjer, og medier som gjør at befolkningen blir godt informert. Da er det bekymringsfullt at Romerikes Blad har en så svak dekning i kommunen, og at Eidsvoll Ullensaker Blad, til tross for navnet, er nesten helt fraværende. Eidsvoll Ullensaker Blad hadde 7 prosent husstandsdekning i Ullensaker i 2015, ned fra 11 prosent i 2005.

Mens Budstikka, Romerikes Blad og Østlandets Blad har opplevd en sterk nedgang i husstandsdekning i alle deler av sine dekningsområder, har Akershus Amtstidende i Drøbak, Indre Akershus Blad, Raumnes og Varingen foreløpig klart seg ganske bra. Alle er fremdeles høydekningsaviser med mer enn 50 prosent husstandsdekning i utgiverkommunene. Enebakk Avis er også godt etablert med 49 prosent, mens Vestby Avis og Ås Avis fremdeles sliter med å få et skikkelig gjennomslag.

Konklusjonen må være at avislandskapet i Akershus består av to svært forskjellige deler. I den ene delen står de lokale avisene svakt, og har noen steder en svakere dekning enn Aftenposten. Den viktigste forklaringen er nærhet til Oslo og konkurranse fra Aftenposten. Mange av innbyggerne bor i Stor-Oslo, og føler ikke noen tilknytning til den kommunen de faktisk tilhører.

Den andre delen av fylket likner mer på resten av Avis-Norge. Avstanden til Oslo sentrum er den viktigste årsaken til skillet, men det er verdt å legge merke til at Nittedal med Varingen og Enebakk med Enebakk Avis er nære kommuner der lokalavisen har en solid posisjon.

Oslo

Oslo er både fylke og kommune. Kommunen har nå 658 000 innbyggere, dvs. 12,6 prosent av Norges befolkning. Det som Statistisk Sentralbyrå regner som tettstedet Oslo, er imidlertid mye større. Det streker seg som et sammenhengende belte fra Slemmestad i Røyken i vest til Sørum i øst, og med et belte sørover gjennom Oppegård og til Langhus i Ski. Samlet folketall for tettstedet var 958 000 per 1. januar 2015. Elleve kommuner utenom selve byen er helt eller delvis definert som en del av tettstedet.

Ved utgangen av 2015 hadde Oslo 16 forskjellige aviser. Aftenposten og Dagsavisen er dagsaviser med en lokal forankring, men de er likevel mindre lokale enn storbyaviser som Bergens Tidende og Stavanger Aftenblad. Fem andre er daglige nisjeaviser, og VG og Dagbladet er løssalgsaviser med en nasjonal spredning. Videre er det fem aviser i gruppen nasjonale fådagersaviser, og to bydelsaviser (Akers Avis Groruddalen og Nordstrands Blad).

Aftenposten dekker et vidt geografisk område. Hvis vi bruker en grense på 10 prosent, består dekningsområdet nå av 35 forskjellige kommuner, fra Hvaler i sør til Lillehammer i nord og fra Sørum i øst til Kongsberg i vest. Det er også mange kommuner utenfor dette området der Aftenposten tidligere kom over 10 prosent, og der den nå har mellom fem og ti prosent dekning.

Det sier seg selv at avisen ikke kan ha noen løpende dekning av kommunalpolitikken og hverdagslivet i hele dekningsområdet, men må konsentrere seg om Oslo og om stoff av nasjonal interesse. Husstandsdekningen i Oslo var bare 26 prosent, og den står sterkere enn dette i en del av nabokommunene til Oslo. Aftenpostens dekning av Oslo er behandlet i et eget avsnitt i rapporten.

Dagsavisen, som også har en viss ambisjon om å være Osloavis, hadde bare fire prosent husstandsdekning. VG og Dagbladet hadde fem. Dagbladet har nylig ansatt en gravejournalist som skal dekke Oslo, men dette vil i beste fall bli en punktbelysning og ikke en bred dekning som når frem til mange.

Hedmark

Hedmark har 195 000 innbyggere fordelt på 22 kommuner. Den mest folkerike kommunen er Ringsaker med 33 600 innbyggere, rett foran Hamar med 30 100. Ringsaker har de to store tettstedene Brumunddal og Moelv og begge har nå fått bystatus. Minst er Engerdal med 1 300 innbyggere, og det er også fire andre kommuner som har mindre enn 2 000.

Hedmark er et langstrakt fylke, og de fleste kommunene ligger langs Glomma fra Os, Tolga og Tynset i nord til Kongsvinger og Sør-Odal i sør. Denne delen av fylket består av to deler, Østerdalen som er Glommas dalføre med sidedaler nord for Elverum, og Glåmdalen som er dalføret sør for Elverum med områdene Solør, Odal og Vinger. Vest for Glommadalføret ligger Hedmarken som er den tredje delen av fylket. Hedmarken består av Hamar (fylkeshovedstad) og dessuten Ringsaker, Stange og Løten. Det som kjennetegner Østerdalen er lange avstander og vidstrakte kommuner med lite folketall.

Fylket har dagsaviser i Hamar, Kongsvinger og Elverum. Forholdet mellom disse avisene har lenge vært nokså spesielt. De har ikke delt fylket mellom seg, men vært konkurrenter i mange av kommunene. Konkurransemønsteret henger nøye sammen med partitilknytning: Hamar Arbeiderblad og Glåmdalen var Arbeiderpartiaviser, mens Østlendingen var organ for Senterpartiet. Østlendingen konkurrerte med Glåmdalen i de tre Solør-kommunene Våler, Åsnes og Grue, og med Hamar Arbeiderblad i hele Østerdalen og dessuten i Trysil og Engerdal som ligger øst for Østerdalen. I dag har Hamar Arbeiderblad stort sett trukket seg ut av Østerdalen, mens det fortsatt er konkurranse i Solør-kommunene.

Fylket hadde lenge bare en fådagersavis: Ringsaker Blad som kom ut på Moelv i Ringsaker og bare dekket denne kommunen. Kommunene helt øverst i Østerdalen blir dekket av Arbeidets Rett fra Røros. Arbeidets Rett har lenge regnet seg som avis for fjellregionen, dvs. et område som består av de fem kommunene Folldal, Alvdal, Tynset, Tolga og Os i Hedmark samme med Røros, Tydal og Holtålen i Sør-Trøndelag.

I nyere tid er fire lokale fådagersaviser kommet til: Østerdølen (1999), Stangeavisa (2004), Lokalavisa Trysil Engerdal (2005/2015) og Solungavisa (2008). Østerdølen har hatt en litt

uregelmessig tilværelse, og ved utgangen av 2015 hadde den en pause. Derfor er den ikke regnet med i statistikken for dette året.

Stangeavisa ble startet av Lars Kristian Seierstad i 2004, som ukeavis for Stange kommune. Stange er et vanskelig avisområde. Kommunegrensen mellom Hamar og Stange går i den kjente Åkersvika (med Vikingskipet) rett sør for Hamar sentrum, og det gjør at den nordre og mest folkerike delen av Stange er et forstadsområde for Hamar. Dette er den viktigste forklaringen på at Stangeavisa, etter mer enn 10 år drift, ikke har kommet opp i 30 prosent husstandsdekning.

Lokalavisa SørØsterdal ble startet av Hamar Arbeiderblad i 2005 som et virkemiddel i konkurransen med Østlendingen. Den var opprinnelig en tredagersavis som dekket de fem kommunene Elverum, Åmot, Trysil, Engerdal og Stor-Elvdal. Fra 2015 er den delt, med Lokalavisa Trysil-Engerdal som er en betalt ukeavis for disse kommunene og iElverum som er en gratisavis for Elverum. Delingen har vært vellykket i den forstand at avisen har mer enn 30 prosent husstansdekning i både Trysil og Engerdal.

Solungavisa er startet av Østlendingen, og skal dekke de tre kommunene Våler, Åsnes og Grue. Utgiverstedet er Flisa i Åsnes. I 2015 hadde den litt mer enn 30 prosent dekning i Åsnes, og så vidt under 30 prosent i de to andre.

Vurdert ut fra spredningstallene er Hedmark godt dekket av aviser. I alle de 22 kommunene er det minst en avis som har mer enn 30 prosent husstandsdekning, og i åtte av kommunene er det to. I halvparten av kommunene var den mest utbredte avisen høydekningsavis med mer enn 50 prosent husstandsdekning.

Det er likevel grunn til å spørre om spredningstallene for kommunene i selve Østerdalen gir et riktig bilde av den journalistiske dekningen. Området har mange kommuner, lange avstander og lite folketall. Østlendingen har nå et opplag på 14 500, ned fra det nivået på 20 000 som den hadde for 10 år siden. Med 14 kommuner som skal dekkes, kan det bli lite ressurser på hver av kommunene i Nord-Østerdal. Arbeidets Rett har et opplag på litt under 7 000, og skal dekke åtte kommuner. Dette er også en krevende oppgave.

Oppland

Oppland har 189 000 innbyggere fordelt på 26 kommuner, altså samme folketall men litt flere kommuner enn nabofylket Hedmark. Gjøvik er den største kommunen med 30 100 innbyggere, rett foran Lillehammer med 27 500. De to kommunene Etnedal og Vang i Valdres er de eneste med under 2 000 innbyggere, men det er flere på 2 000-tallet helt nord i Gudbrandsdalen.

Oppland har to store dalfører, Gudbrandsdalen og Valdres, og dessuten landskapene Toten, Land og Hadeland. Tradisjonelt har det hatt to byer, Lillehammer og Gjøvik, men nå har også Fagernes og Otta fått bystatus. Lillehammer (27 000 innbyggere i kommunen) og Gjøvik (30 000) er fremdeles de dominerende tettstedene.

Fylket hadde lenge bare fire utgiversteder for avis. Det var Lillehammer der Gudbrandsdølen Lillehammer Tilskuer konkurrerte med Dagningen om å dekke hele Gudbrandsdalen; Gjøvik med Oppland Arbeiderblad og Samhold; Fagernes med avisen Valdres og Gran med avisen Hadeland. Valdres hadde fire utgaver per uke helt frem til utgangen av 2014, og har derfor

vært regnet som dagsavis. Før den ble nedlagt i 1991 hadde også Toten sin egen avis, tre-dagersavisen Totens Blad. Fra 1998 er den videreført gjennom en gratisavis med samme navn, startet av personer som ble ledige da Samhold ble nedlagt. En innholdsanalyse fra 1999 (Høst 2000) viser at Totens Blad var som en vanlig lokalavis.

Avisene på Lillehammer gikk sammen i 1995 til den nye Gudbrandsdølen Dagningen. Samhold på Gjøvik ble nedlagt i 1998. Til gjengjeld er det startet egne lokalaviser i Gudbrandsdalen og Ottadalen. Først ute var Fjuken (1989) på Bismo i Skjåk kommune. Skjåk ligger helt vest i Ottadalen og har dermed lengst avstand til Lillehammer. Fjuken har senere utvidet dekningsområdet østover med Lom og Vågå. Noen år senere fulgte Vigga på Dombås (Dovre kommune), den var først gratis reklameavis og ble betalt ukeavis i 1995. Dølen på Vinstra (Nord-Fron kommune) fulgte i 1997, og til slutt kom Norddalen på Otta (Sel kommune) som ble startet av Gudbrandsdølen Dagningen i 2005.

Dekningstallene tilsier at Oppland har en avisstruktur uten halvskygger eller svake punkter. Alle kommunene blir dekket av minst en avis, og det er bare i de tre kommunene Østre Toten (Oppland Arbeiderblad, 47 prosent), Søndre Land, 47 prosent) og Jevnaker (Ringerikes Blad, 45 prosent) at den mest utbredte avisen har mindre enn 50 prosent husstandsdekning. Fem av kommunene i Gudbrandsdalen/Ottadalen har både en høydekkende fådagersavis (Dølen, Fjuken, Vigga eller Norddalen) og en høydekkende dagsavis (Gudbrandsdølen Dagningen).

Hver av fådagersavisene i Gudbrandsdalen og Ottadalen dekker bare to eller tre kommuner. Avisa Valdres har et mye større område, med seks kommuner. Sammenliknet med Arbeidets Rett på Røros, som også dekker en fjellregion med mange kommuner, burde Valdres ha minst like gode muligheter til å drive vanlig lokaljournalistikk for hele dekningsområdet. Valdres har et litt større opplag enn Arbeidets Rett (7 700 mot 6 700), den dekker færre kommuner (seks mot åtte) og Fagernes ligger sentralt plassert i området mens Røros ligger oppe i det nordøstre hjørnet. Til gjengjeld har tettstedet Røros flere innbyggere enn Fagernes (3 800 mot 1 800) og kan derfor være mer attraktivt som handelssentrum.

En viktig forskjell mellom Valdres og fjellregionen rundt Røros er forholdet til de overordnede dagsavisene. Nesten alle kommunene i Nord-Østerdal er også dekket av Østlendingen fra Elverum. Hvis Arbeidets Rett har oversett en viktig sak, kan den bli fanget opp av Østlendingen i stedet. Avisa Valdres er mye mer alene, siden Oppland Arbeiderblad bare har omkring 10 prosent dekning i de fleste Valdres-kommunene.

Buskerud

Med 288 000 innbyggere fordelt på 21 kommuner er Buskerud et ganske folkerikt fylke. Storparten bor i den nedre delen, i og rundt de tre byene Drammen, Hønefoss og Kongsberg. Drammen er størst med nesten 70 000 innbyggere. Drammen tettsted, som også omfatter mesteparten av Øvre og Nedre Eiker og deler av Lier og Røyken, er Norges femte største tettsted med nesten 115 000.

Den øvre delen av fylket er dominert av de to store dalførene Numedal og Hallingdal. Numedal med de tre kommunene Flesberg, Rollag og Nore og Uvdal er en slags blindgate, mens Hallingdal med fem kommuner er preget av Bergensbanen og av Riksvei 7 som er en av hovedveiene mellom Oslo og Bergen. To kommuner, Flå i Hallingdal og Rollag i Numedal, har mindre enn 2 000 innbyggere.

Byene Drammen, Kongsberg og Hønefoss har en lang historie som utgiversteder for dagsavis. Avisene i Drammen (Drammens Tidende og Buskeruds Blad, nå bare Drammens Tidende) og Fremtiden dekket begge mesteparten av fylket. Laagendalsposten i Kongsberg dekket Kongsberg og delvis Numedal, og Ringerikes Blad i Hønefoss dekket den østre delen. Senere trakk Drammens Tidende seg tilbake, slik at Fremtiden i en lang periode hadde en høyere dekning i Numedal og Hallingdal enn Drammens Tidende. Fremtiden ble nedlagt i 2000, etter et kort forsøk på å konsentrere innsatsen om Drammensområdet.

Tredagersavisene Hallingdølen på Ål (ny 1936) og Bygdeposten på Vikersund i Modum (ny 1954) var lenge de eneste fådagersavisene i fylket. Senere er det kommet nye aviser i Røyken (Røyken og Hurums Avis, 1976) og Lier (Lierposten, 1995). Kommunene Øvre og Nedre Eiker med tettstedene Hokksund og Mjøndalen har hatt en mer uoversiktlig utvikling, med flere mislykkede forsøk. Øvre og Nedre Eiker er begge en del av det sammenhengende tettstedet langs Drammensvassdraget. Nå er todagersavisen Eikerbladet i Mjøndalen den eneste betalte lokalavisen i disse kommunene.

På samme måte som Akershus, er Buskerud et todelt avisfylke. I den nedre delen står avisene svakt, både på grunn av nærheten til Oslo og fordi det har vært vanskelig å etablere sterke lokalaviser i nabokommunene til Drammen. Verken Lierposten, Eikerbladet eller Røyken og Hurums Avis har over 30 prosent husstandsdekning i utgiverkommunen. Drammens Tidende har gått mye tilbake de siste årene, og har nå bare 33 prosent i selve Drammen (tabell 3). I Røyken er verken den eller Røyken og Hurums Avis over 30 prosent, så Røyken må regnes som en del av beltet med halvskygge rundt Oslo.

I de andre delene av fylket står de lokale avisene mye sterkere. Hallingdølen har godt over 50 prosent i alle de seks kommunene den dekker, og Ringerikes Blad har 51 prosent i Ringerike (med Hønefoss). Bortsett fra i Nore og Uvdal øverst i Numedal, der Hallingdølen prøver å få et fotfeste og der Laagendalsposten nå bare har 35 prosent, har Laagendalsposten, Bygdeposten og Ringerikes Blad ingen dekningsprosenter under 40.

Vestfold

Bortsett fra Oslo er Vestfold vårt minste fylke i areal. Med litt over 2 000 kvadratkilometer er det omtrent halvparten så stort som Østfold, som kommer på den neste plassen. Det har 14 kommuner og folketallet er 245 000. Både Sandefjord, Larvik og Tønsberg har litt over 40 000 innbyggere, med Sandefjord så vidt foran de to andre. Lardal nord for Larvik er minst, med 2 500.

Fylket har fire byer med hver sin dagsavis: Horten med Gjengangeren, Tønsberg med Tønsbergs Blad, Sandefjord med Sandefjords Blad og Larvik med Østlands-Posten. Det er kort avstand mellom disse byene, bare 55 kilometer med bil fra Horten til Larvik. Utlendinger som ikke er vant med den norske lokalpatriotismen, kan lett undres over at ikke noen av disse avisene er slått sammen. Tønsbergs Blad dekker mange kommuner i den nordre delen av fylket, men de andre byavisene dekker bare byen og eventuelt en kommune til.

I tillegg til byene med dagsavis, har det tradisjonelt blitt utgitt fådagersaviser i Svelvik (Svelviksposten) og Holmestrand (Jarlsberg). Her har det vært en del omskiftninger gjennom årene - de nåværende utgavene av Jarlsberg og Svelviksposten er arvtakere etter aviser som ble nedlagt på begynnelsen av 1980-tallet.

Etter dette har fylket fått lokale ukeaviser på to helt nye steder. Sande Avis, som bare dekker Sande kommune, ble startet av Anders Aaserud som en gratisavis i 1982. Fra 1993 har den vært abonnementsavis. Senere har A-pressen startet lokalavisen Øyene, som dekker Nøtterøy og Tjøme utenfor Tønsberg. Redaksjonen til Øyene ligger på Nøtterøy, men siden Nøtterøy først og fremst er et forstadsområde for Tønsberg er husstandsdekningen i denne kommunen bare 12 prosent. I Tjøme, en mye mindre kommune som ligger utenfor Nøtterøy, har Øyene 45 prosent.

Ni av de 14 kommunene i fylket er dekket av en byavis som har mer enn 30 prosent husstandsdekning, men det er bare i Larvik med Østlandsposten og Nøtterøy med Tønsbergs Blad at dekningen er over 50 prosent. Dette må nok regnes som en svakhet, men svekkelsen er foreløpig ikke kommet så langt at man kan snakke om halvskygge.

Fire av kommunene der den lokale dagsavisen er under 30 prosent, har en lokal fådagersavis med mer enn 50 prosent dekning. Dette er Holmestrand, Hof, Svelvik og Sande. Svelvik og Sande ligger så nær grensen mot Buskerud at de har Drammens Tidende som sin viktigste byavis, men husstandsdekningen for Drammens er nå sunket under 30 prosent i disse kommunene.

Den eneste kommunen i fylket som ikke har en avis med 30 prosent husstandsdekning, er Andebu. Andebu ligger litt for seg selv inne i landet, men det er kort vei til både Sandefjord og Tønsberg. Både Tønsbergs Blad og Sandefjords Blad blir solgt i kommunen, men den kan ikke regnes som en delt kommune slik som Råde i Østfold. Tønsbergs Blad har tradisjonelt stått sterkest av de to, men nå har dekningen falt så vidt under 30 prosent.

Telemark

Telemark har like stort areal som Buskerud, men folketallet er bare 172 000. På samme måte som Buskerud, består Telemark av to helt forskjellige deler. Det er Nedre Telemark med Grenland som er tett befolket og har lange industritradisjoner, og øvre Telemark som har spredt befolkning og lange avstander.

Skien, Porsgrunn og Notodden ble regnet som byer etter den gamle bydefinisjonen, men også Kragerø og tettsteder som Brevik og Langesund hadde en bymessig bebyggelse. Skien og Porsgrunn er i praksis vokst sammen, og sammen med deler av Bamble er Skien/Porsgrunn nå landets syvende største tettsted med litt over 90 000 innbyggere. Den minste kommunen er Fyresdal i Vest-Telemark med litt over 1 300, men det er også to andre kommuner i dette området som har under 2 000.

Avismønsteret i Telemark er dominert av Varden og Telemarksavisa, de to dagsavisene fra Skien som nå er omtrent jevnstore og som kjemper intenst om den lokale førsteplassen. Begge har regnet seg som fylkesaviser, men i praksis har de konsentrert mesteparten av innsatsen om den nedre delen av fylket der bor flest folk og er mest å hente.

Frem til begynnelsen av 1970-tallet ble det bare utgitt aviser i Skien, Porsgrunn, Notodden, Rjukan (Tinn kommune) og Kragerø. De to avisene i Kragerø var tredagersaviser, de andre dagsaviser. Nå er det kommet til nye aviser i Vest-Telemark (Vest-Telemark Blad 1973), Bø (Bø Blad 1995), Nome med Ulefoss (Kanalen 2003) og Drangedal (Drangedalsposten 1999). Alle er fådagersaviser. Fra 1970-tallet og fremover har det også vært ganske mange kortvarige forsøk på å etablere nye fådagersaviser i fylket.

Av de 18 kommunene i fylket er fire regnet som dekket av Varden og/eller Telemarksavisa. En av dem er Porsgrunn, der Porsgrunns Dagblad bare har en husstandsdekning på 16 prosent. Dagsavisen Telen på Notodden dekker Notodden og nabokommunen Hjartdal. Rjukan Arbeiderblad, som er landets minste dagsavis med bare 2 000 i opplag, dekker Tinn.

Ti av de andre kommunene i fylket er dekket av fådagersaviser. Kragerø, Drangedal, Nome og Bø har egne aviser, og de seks kommunene i Vest-Telemark er dekket av Vest-Telemark Blad. I alle disse kommunene er husstandsdekningen over 50 prosent.

Sauherad er derimot dårlig dekket. Kommunen ligger sør for Notodden og har også grenser mot Bø, Nome og Skien. Telen fra Notodden prøvde lenge å gjøre Sauherad til en del av sitt distrikt, men nådde bare frem i den østre delen. Nå har Bø Blad 13 prosent husstandsdekning i Sauherad, mens Telen bare har seks.

De mest utbredte lokale avisene i Sauherad er Varden med 24 prosent og Telemarksavisa med 16. Uten konkurransen fra Telemarksavisa ville nok Varden kommet over grensen på 30 prosent. Jeg har likevel regnet Sauherad som en kommune med halvskygge. Sauherad har bare litt over 4 000 innbyggere, og derfor satser verken Varden eller Telemarksavisa særlig mye på å overvåke denne kommunen.

Aust-Agder

Aust-Agder har 116 000 innbyggere og er således et av våre minste fylker i folketall. Med 44 000 er Arendal den suverent største kommunen, foran Grimstad med 22 500. Den minste kommunen er Bykle helt nord i Setesdal med litt under 1000, men det er også fire andre kommuner med mindre enn 2 000.

Aust-Agder hadde lenge et oversiktlig avismønster, med konkurrerende dagsaviser i Arendal og to- eller tredagersaviser i Risør, Tvedestrand, Grimstad og Lillesand. Både Agderposten i Arendal og fådagersavisene i de fire småbyene har en lang historie, med start mellom 1853 og 1874. Etter at konkurrenten Tiden ble lagt ned i 1982, har Agderposten i Arendal vært den eneste dagsavisen.

Den østre delen av fylket sogner naturlig til Arendal, men både de fire kommunene i Setesdalen og de to kommunene Lillesand og Birkenes i vest har sterkest tilknytning til Kristiansand. I disse kommunene er det derfor Fædrelandsvennen fra Kristiansand, og ikke Agderposten fra Arendal, som er den viktigste lokale dagsavisen.

Etter gründerperioden på 1800-tallet gikk det 100 år før Aust-Agder fikk et nytt utgiversted for avis. Setesdølen ble etablert i 1975, av et interkommunalt medieutvalg som mente at dalen burde ha en lokalavis på nynorsk.

Den neste nyetableringen kom så sent som i 1996, med Høvågavisa. Høvåg er den vestligste delen av Lillesand kommune, og hadde vært en selvstendig kommune frem til kommunesammenslåingene på 1960-tallet. Høvågavisa var først månedsavis, men i 1998 ble den ukeavis. Høvågavisa mistet imidlertid pressestøtten igjen i 2008, og gikk over til fjortendaglig utgivelse. Derfor er den ikke lenger med i statistikken.

Da det viste seg at Høvågavisa greide seg og kom over pressestøttegrensen på 1 000 eksemplarer, var det flere steder i området som fulgte etter. Birkenes-Avisa i Birkenes kommune kom i 2002, Frolendingen i Froland i 2005, og til slutt ÅmliAvisa i 2008. ÅmliAvisa ble grunnlagt gjennom en lokal mobilisering og aksjetegning i en kommune som egentlig er alt for liten til å ha sin egen avis. Birkenes er nabokommune til Lillesand, Froland er nabo til Birkenes og Åmli er nabo til Froland, så dette er et godt eksempel på naboskapsdiffusjon.

Vest-Agder

Vest-Agder har litt over 180 000 innbyggere fordelt på 15 kommuner. Nesten halvparten bor i Kristiansand kommune. Av de øvrige bor mesteparten i nabokommunene til Kristiansand og i byene langs kysten. Fire av kommunene inne i landet har mindre enn 2 000 innbyggere, med Åseral (942) som den minste,

På 1950-tallet var det konkurrerende dagsaviser i Kristiansand, og konkurrerende fådagersaviser i Mandal, Farsund og Flekkefjord. Det var også en fådagersavis i Vennesla. Konkurransen ble etter hvert avløst av dagens situasjon med en avis på hvert utgiversted. Fædrelandsvennen i Kristiansand har vært fylkesavis med spredning i alle kommuner og dessuten i Setesdalen i Aust-Agder, men er nå i praksis borte (mindre enn 10 prosent) fra noen av de vestligste kommunene i fylket.

Etter hvert økte to av de tre småbyavisene frekvensen fra tre til seks utgaver slik at de ble dagsaviser. Bare Agder i Flekkefjord fortsatte som tredagersavis. Heller en god avis tre dager i uka enn en tynn avis hver dag, tenkte de der. Etter hvert ble det tydelig at Lindesnes (Mandal) og Farsunds Avis ikke hadde noe rimelig forhold mellom opplag og utgivelsesfrekvens, og i 2014 gikk begge ned til fire utgaver. Farsunds Avis skiftet også navn til Lister.

I nyere tid har det bare vært to nyetableringer i Vest-Agder, begge ukeaviser. Søgne og Songdalen Budstikke kom i 1999, som avis for kommunene Søgne og Songdalen som ligger like vest for Kristiansand og var dekket av Fædrelandsvennen. Lyngdals Avis ble startet av Nordsjø Media i 2014. Lyngdal er nabokommune til Farsund, slik at den på forhånd var dekket av både Fædrelandsvennen og Lister (før Farsunds Avis). Både i kraft av sitt folketall (8500), sin funksjon som lokalt handelssentrum for Listerregionen og sin innarbeidede lokale identitet, bør Lyngdal være et godt marked for en egen avis.

Rogaland

Med 470 000 innbyggere er Rogaland vårt fjerde største fylke i folketall. Det har 26 kommuner, med Stavanger (133 000) som den største og de tre øykommunene Utsira (200), Kvitsøy (524) og Bokn (865) som de minste. Stavanger har nå vokst sammen med Sandnes, og tettbebyggelsen strekker seg også inn i nabokommunene Sola og Randaberg. Dette gjør at Stavanger/Sandnes nå er landets tredje største tettsted med omtrent 210 000 innbyggere, etter Oslo og Bergen men godt foran Trondheim.

Fylket blir gjerne delt inn i fire deler: Dalane som er kommunene som sokner til Egersund i sør; Jæren med Stavanger og Sandnes; Ryfylke som er kommunene på østsiden av den brede Boknafjorden; og Haugalandet som er Haugesund, Karmøy og de andre kommunene nord for Boknafjorden.

Rogaland har dagsaviser i Stavanger og Haugesund, og avisene derfra har delt fylket mellom seg. Etter hvert er fylket også blitt godt dekket av lokale fådagersaviser. Nå er det 11 av dem, dvs. Rogaland er et av våre viktigste fylker for fådagersaviser.

Utviklingen for fådagersavisene er preget av den samme kombinasjonen av gammelt og nytt som vi finner de fleste stedene med mange fådagersaviser. De eldste er Dalane Tidende i Egersund (startet 1884), Ryfylke (1926) og Jærbladet (1949). Strandbuen, Suldalsposten og Tysvær Bygdeblad er fra 1970-tallet, mens Bygdebladet for Randaberg og Rennesøy, Gjesdalbuen, Sandnesposten, Solabladet og Øyposten er fra 1990 eller senere.

Siden Sandnes er så tett integrert med Stavanger, har Sandnesposten ikke klart å oppnå 30 prosent husstandsdekning der. Denne skjebnen deler den med del andre aviser som har en liknende geografisk posisjon. Derfor er det verdt å merke seg at både Solabladet og Bygdebladet for Randaberg og Rennesøy er kommet over denne grensen, selv om deres utgiversteder ligger enda nærmere Stavanger sentrum.

Utviklingen siden 1990 har gjort at det nå bare er fire av de 26 kommunene i fylket som ikke er tilfredsstillende dekket av en lokal fådagersavis. De har derfor Stavanger Aftenblad eller Haugesunds Avis som sin viktigste kilde til lokal informasjon. I tillegg til Sandnes er det de små øykommunene Utsira, Kvitsøy og Bokn.

Hordaland

Med litt over 500 000 innbyggere er Hordaland vårt tredje største fylke målt i folketall. Bergen har 277 000 innbyggere, dvs. mer enn halvparten, og er det naturlige sentrum for hele fylket. Nabokommunene Os, Sund, Fjell og Askøy fungerer til en viss grad som sovebyer for Bergen, men er ikke regnet som en del av tettstedet Bergen slik Sandnes er for Stavanger.

Hordaland har 32 kommuner i tillegg til Bergen. Syv av dem har under 2 000 innbyggere, med Modalen (381) og Fedje (576) som de minste. Geografer deler gjerne fylket inn i distriktene Sunnhordland, Hardanger, Midthordland (med Bergen) og Nordhordland, og med Voss som et distrikt for seg. Avistilbudet i disse distriktene er imidlertid påfallende likt, med et tett nett av lokale fådagersaviser som bare dekker en eller noen få kommuner hver. Ved utgangen av 2015 var det 15 kommuner der det ble utgitt en egen fådagersavis. Den eneste kommunen utenom Bergen med dagsavis, var Stord. Fra 2016 har avisen Sunnhordland på Stord gått fra fem til tre utgaver per uke, slik at den også er fådagersavis.

Bergen har vært og er et viktig utgiversted for avis. I partipressens tid på 1950- og 1960-talet hadde Bergen fire konkurrerende dagsaviser, og fremdeles har byen Bergensavisen og Dagen i tillegg til Bergens Tidende. Bergens Tidende hadde lenge en ambisjon om å være avis for Vestlandet, dvs. den dekket store områder i Sogn og Fjordane i tillegg til hele Hordaland. Nå har dette området blitt mindre, og i 2015 var det bare seks kommuner utenom Bergen der Bergens Tidende hadde mer enn 30 prosent husstanddekning.

Topografien og kommunikasjonsmønsteret er utvilsomt en del av forklaringen på at avistilbudet i Hordaland er blitt så desentralisert. Fylket er gjennomskåret av fjorder, med Hardangerfjorden som den største. Fjorder og fjell gir grunnlag for sterke lokalsamfunn, og når de eneste avisene med lokale nyheter kom fra Bergen, var det naturlig at mange ville ha sitt eget. Ønsket om et alternativ på nynorsk har også spilt en viktig rolle.

Noen av fådagersavisene i Hordaland er gamle, med Hordaland Folkeblad i Norheimsund (1873), Hordaland på Voss (1883) og Sunnhordland på Stord (1902) som de eldste. Ingen andre av de nåværende avisene er startet før krigen, men både Hardanger Folkeblad (1949), Bygdanytt (1951), Grenda (1951) og Strilen (1961) ble startet før EF-avstemningen i 1972 og den etableringsbølgen som ble utløst da. De andre lokale fådagersavisene (utenom bydels-aviser i Bergen) ble etablert på 1970- og 1980-tallet, med VestNytt på Sotra (1988) som den yngste.

Bortsett fra byavisene er dagens lokale fådagersaviser nesten alltid alene på utgiverstedet, "åleine kråke om kornet" som den legendariske Grendamannen Olav Aurvoll uttrykte det. Situasjonen i Nordhordland nord for Bergen er det viktigste unntaket fra denne regelen. Der er det hard konkurranse mellom Strilen og Nordhordland, og begge avisene dekker de seks kommunene Lindås, Meløy, Radøy, Austrheim, Fedje og Masfjorden.

I fem av disse kommunene har en av dem mer enn 30 prosent husstandsdekning, mens den andre ligger rett under. Det eneste unntaket er Fedje, der Nordhordland nå har 27 prosent mens Strilen har 25. Siden Strilen og Nordhordland er fådagersaviser som konkurrerer om å dekke dette området, og de har en samlet husstandsdekning på mer enn 50 prosent i Fedje, er Fedje ikke regnet som en kommune i halvskygge.

På samme måte som i området rundt Stavanger, har det vært mulig å etablere levedyktige lokale fådagersaviser i nabokommunene til Bergen. Det gjelder Os og Fusaposten på Os, VestNytt på Sotra (Fjell kommune), Askøyværingen på Askøy og dessuten Bygdanytt som kommer ut på Ytre Arna i Bergen men også dekker Osterøy. Samnanger med Samningen er også en nabokommune til Bergen, men her bidrar topografien til å skape avstand. Bergen har også tre etablerte bydelsaviser. Forskjellene mellom Bergen og Stavanger på den ene siden og Oslo på den andre er iøynefallende, og fortjener å diskuteres nærmere.

Sogn og Fjordane

Sogn og Fjordane er et av våre minste fylker i folketall, bare 110 000. Fylket har 26 kommuner, mange for en så liten befolkning. Den største kommunen er Førde med 12 900 innbyggere. Fem av kommunene har mindre enn 2000 innbyggere, mens 12 har mellom 2000 og 5000.

Sogn og Fjordane er tradisjonelt delt inn i tre områder: Sogn som er kommunene rundt Sognefjorden, Nordfjord som er området rundt fjorden Nordfjord nord i fylket, og Sunnfjord som ligger mellom de to fjordene. Florø i Sunnfjord var lenge den eneste byen i Sogn og Fjordane, men nå har Førde (også Sunnfjord) overtatt rollen som viktigste sentrum.

Sogn og Fjordane hadde ni aviser ved utgangen av 2015, to dagsaviser og syv fådagersaviser. Nå er Bremanger Budstikke borte, slik at det bare er seks fådagersaviser igjen. Utviklingen frem mot dette avistilbudet er svært forskjellig fra den utviklingen som det har vært i de andre fylkene med mange fådagersaviser.

På 1950-tallet hadde Sogn og Fjordane ni utgiversteder for avis, ti hvis Leikanger og Hermansverk regnes som separate steder. Det kom ofte ut to aviser på samme sted, og de var som regel partiaviser. Forklaringen på dette avismønsteret er at det var lang avstand til både Bergen og Ålesund. Dermed fikk dagsavisene derfra, som var partiaviser, ikke nok gjennom-

slag i fylket. Hvis man skulle ha en partipresse, slik normen var på den tiden, måtte man lage den selv.

Utviklingen siden den gang har vært helt forskjellig i de tre delene av fylket. Nordfjord har de samme fire utgiverstedene som før, men nå er det bare en avis på hvert sted. Alle er to- eller tredagersaviser.

I Sunnfjord har avisen Firda fra Førde vokst i takt med utgiverstedet, og er nå seksdagersavis med nesten 11 000 i opplag. Firdaposten i Florø er fremdeles tredagersavis, og opplaget er så vidt under 5 000. Alle avisene i Sunnfjord og Nordfjord er gamle, bare Firdaposten (etablert i 1948 på et sted som allerede hadde en avis) er startet etter krigen.

Avislandskapet i Sogn er derimot helt forandret. Det som var Sogn Dagblad (først tredagers-avis, så seksdagers) er nå nedlagt. Sogn Dagblad var eid av A-pressen, og hadde som mål å dekke hele Sogn. Som oppfølger er det etablert en ny todagersavis (Ytre Sogn) i Høyanger.

Den andre nykommeren er femdagersavisen Sogn Avis. Den ble etablert i 1993 gjennom en fusjon mellom de to gamle tredagersavisene Sogn og Fjordane og Sogningen/Sogns Avis. Avisen har nå litt over 9 000 i opplag, og dekker alle de ni kommunene i den indre delen av Sogn.

Begge de nye avisene i Sogn kommer altså ut på steder som også tidligere hadde en avis. Dette betyr at fylket ikke har fått noe nytt utgiversted for avis siden Fjordingen ble etablert i Stryn i 1929. Det har riktignok vært et par forsøk på å etablere en egen avis i Årdal, men de har ikke klart seg. Mer forskjellig fra de andre lokalavisfylkene går det ikke an å være.

Møre og Romsdal

Med 265 000 innbyggere har Møre og Romsdal et nokså gjennomsnittlig folketall, men fylket har mange kommuner (36, bare slått av Nordland) og mange fådagersaviser. Ålesund er den største kommunen med 47 000 innbyggere, mens Stordal er minst med 1 020. Det er også tre andre kommuner som har mindre enn 2 000 innbyggere.

Man skal ikke ha vært lenge i Møre og Romsdal før man blir kjent med uttrykket fogderistrid. Dette er konkurransen og konfliktene mellom de tre delene av fylket: Sunnmøre med Ålesund, Romsdal med Molde og Nordmøre med Kristiansund. De tre byene har hver sin dagsavis som dekker alle eller nesten alle kommunene i sitt distrikt. Forekomsten av lokale fådagersaviser er imidlertid svært forskjellig.

Sunnmøre har det tetteste og jevneste tilbudet av lokale fådagersaviser. I tillegg til Ålesund består området av 16 kommuner, og det har 12 fådagersaviser. Det vanlige er altså at hver kommune har sin egen avis. Mønsteret har utviklet seg over tid, og er en jevn blanding av gammelt og nytt. Seks av fådagersavisene er gamle, dvs. etablert før 1950. Møre i Volda er den aller eldste, med røtter som går tilbake til Norsk Landboeblad som ble utgitt fra 1810 til 1816. De seks andre ble etablert i perioden fra 1970 (Synste Møre i Vanylven) til 1985 (Øy-Blikk på Giske).

Det viktigste som har skjedd etter at alle kommunene hadde fått en avis, var at Vikebladet (startet 1929) i Ulsteinvik gikk sammen med Vestposten (startet 1971) i Hareid til det som nå

er Vikebladet Vestposten. Det har også vært grensekonkurranse i den østlige delen av området mellom Bygdebladet, Haramsnytt (nå omdøpt til Nordre) og Storfjordnytt.

Romsdal har syv kommuner i tillegg til Molde, men bare to fådagersaviser. Åndalsnes Avis (etablert 1926) er en gammel tredagersavis som dekker Rauma kommune, mens Vestnesavisa er en ny ukeavis for Vestnes. De andre kommunene i Romsdal har Romsdals Budstikke som sin viktigste lokalavis, med unntak av Sandøy som ligger på grensen til Sunnmøre og er dekket av Nordre som kommer ut i Haram.

Nordmøre har ti kommuner utenom Kristiansund, og tre lokale fådagersaviser. Nordvestnytt på Smøla er en vanlig ukeavis som dekker de to kommunene Smøla og Aure. Aura Avis og Driva er derimot spesielle. Begge kommer ut på industristedet Sunndalsøra i Sunndal kommune, men har konsentrert seg om forskjellige deler av distriktet. Aura Avis dekker Sunndal og nabokommunen Tingvoll, og bare dem. Driva har mer enn 30 prosent i Surnadal, Nesset og Rindal, men er også til stede (under 30 prosent dekning) i Halsa og Sunndal.

Siden Aura Avis og Driva dekker fem kommuner til sammen, er det bare i Halsa og Averøy at Tidens Krav er den viktigste lokale avisen. Den siste kommunen på Nordmøre er Gjemnes, som ligger på grensen mot Romsdal. Der er Romsdals Budstikke den viktigste avisen.

For å oppsummere: Sunnmøre har et ryddig avismønster og et nett av sterke lokale fådagersaviser. Romsdal har bare to fådagersaviser slik at Romsdals Budstikke har større betydning som lokalavis, og Nordmøre har en litt uoversiktlig kombinasjon av fådagersavis og dagsavis. Alle kommunene har imidlertid en avis som tilfredsstiller kriteriet om 30 prosent husstandsdekning, og de fleste har en høydekningsavis med mer enn 50 prosent. Ingen av kommunene er i nærheten av å ligge i halvskygge.

Sør-Trøndelag

Sør-Trøndelag er et ganske stort fylke, både når det gjelder folketall (314 000) og areal. Med nesten 190 000 innbyggere har Trondheim en dominerende rolle som handels- og administrasjonssentrum. Fylket har 25 kommuner, og de største etter Trondheim er nabokommunene Melhus med 16 000 og Malvik med 14 000. Fem av kommunene har mindre enn 2 000 innbyggere.

Grensen mellom Sør- og Nord-Trøndelag er noe for seg selv. I øst ligger den svært nær Trondheim, slik at Trondheim lufthavn på Vernes ligger i Nord-Trøndelag. I nordvest tar grensen en brå sving nordover som gjør at det aller meste av Fosen-halvøya nord for Trondheimsfjorden tilhører Sør-Trøndelag. Hvis folk derfra vil kjøre bil til Trondheim, vil nesten hele turen gå gjennom Nord-Trøndelag.

Sør-Trøndelag har nå to utgiversteder for dagsaviser og ti for fådagersaviser. Den ene dagsavisen er Adresseavisen i Trondheim med litt over 60 000 i opplag, den andre er femdagersavisen Sør-Trøndelag i Orkanger med 6 000. Sør-Trøndelag dekker kommunene Meldal og Agdenes i tillegg til Orkdal, og fungerer på samme måte som en litt stor fådagersavis.

Som i de fleste andre fylker er fådagersavisene i Sør-Trøndelag en blanding av gammelt og nytt. Fire er startet før krigen, med Selbyggen fra 1889 som den aller eldste. Fosna-Folket fra 1964 kommer i en mellomstilling, mens avisene på de fem siste utgiverstedene er startet fra 1979 og fremover. Gauldalsposten fra 2008 er den yngste.

De fleste fådagersavisene dekker bare en eller to kommuner. Det er imidlertid to unntak. Det ene er Arbeidets Rett på Røros, som dekker tre kommuner i Sør-Trøndelag men også fem kommuner i Hedmark. Den andre er Fosna-Folket på Fosen. Det varier litt hvilke kommuner man regner til Fosenhalvøya, men det er i hvert fall seks i Sør-Trøndelag pluss Leksvik i Nord-Trøndelag. Fosna-Folket kommer ut på Brekstad i Ørland kommune, og regner alle de syv kommunene som sitt dekningsområde. Det viser seg imidlertid at husstandsdekningen synker jo lengre man kommer fra Brekstad, og i Osen og Leksvik er den under 30 prosent. Osen har heller ikke noen annen avis med høy nok dekning, så den er regnet som en kommune i halvskygge.

Plasseringen og utbredelsen til fådagersavisene gjør at 18 av de 25 kommunene i Sør-Trøndelag er regnet som fådagersaviskommuner. Tar vi med de fire kommunene til avisen Sør-Trøndelag, blir det 22. Bare Skaun i tillegg til Trondheim har Adresseavisen som den mest utbredte kilden til lokale informasjon, og Osen befinner seg i halvskygge.

Nord-Trøndelag

Fylket har omtrent samme areal som Sør-Trøndelag, men mindre enn halvparten av folketallet. Det er fordelt på 23 kommuner, og åtte av dem har mindre enn 2 000 innbyggere. Stjørdal på grensen mot Sør-Trøndelag er størst med 23 300 innbyggere, rett foran Steinkjer med 21 800.

Nord-Trøndelag har to utgiversteder for dagsavis, Steinkjer med Trønder-Avisa og Namsos med Namdalsavisa (tidligere Namdal Arbeiderblad). Trønder-Avisa var tidligere organ for både Venstre og Senterpartiet. I partipressens tid var det konkurranse mellom Trønder-Avisa og Namdal Arbeiderblad, særlig i de indre delen av Namdalen. Nå er dette konkurransemomentet borte, slik at det er blitt en klarere deling mellom de to avisdistriktene.

Fylket består av tre deler: Stjørdal som er de tre kommunene nærmest grensen mot Sør-Trøndelag, Innherred som er Steinkjer og fem andre kommuner rundt Trondheimsfjorden, og Namdalen med 13 kommuner. En kommune er regnet med til Fosen.

Fylket har nå åtte fådagersaviser, og de er fordelt svært ujevnt mellom delene. De tre kommunene i Stjørdal har hver sin fådagersavis. Dette til tross for at Meråker (2 500) med Meråkerposten og Frosta (2 600) med Frostingen egentlig er for små til å ha sin egen avis. Både Stjørdalens Blad (1892) og Frostingen (1919) er gamle aviser.

Innherred har hatt to gamle tredagersaviser, Innherreds Folkeblad og Verdalingen i Verdal og Levanger-Avisa i Levanger. De er nå gått sammen til den nye avisen Innherred. I nyere tid har området fått tre nye ukeaviser, Inderøyningen for Inderøy i 1993, Snåsningen for Snåsa i 1995 og Lokalavisa Verran Namdalseid i 2009.

Namdalen, med alle sine kommuner, har bare en fådagersavis. Det er Ytringen som ble startet på Kolvereid i Nærøy kommune i 1982. Ytringen dekker den ytre delen av Namdalen, dvs. de tre kommunene Nærøy, Vikna og Leka. De åtte andre kommunene i Namdalen er bare dekket av Namdalsavisa. Dette gjør den tydeligvis godt. Selv om området er stort, er det bare i en av kommunene at den så vidt er under høydekningsgrensen på 50 prosent. Namdalsavisa har også over 50 prosent dekning i de tre kommunene til Ytringen.

Selv om avistilbudet i Nord-Trøndelag er ujevnt fordelt, er resultatet alt i alt at de lokale avisene har en god dekning av området. De fleste kommunene har minst en høydekningsavis, og ingen av dem befinner seg i halvskygge med de kriteriene som er brukt i denne rapporten. Leksvik på Fosen er imidlertid helt på grensen. Der har både Fosna-Folket og Trønder-Avisa omtrent 20 prosent husstandsdekning, slik at Adresseavisen fremstår som kommunens viktigste informasjonskanal med 31 prosent.

Nordland

Nordland har nå 242 000 innbyggere, dvs. omtrent det samme som Vestfold og litt mindre enn Møre og Romsdal. Det er flere forhold som tilsier at dette er et vanskelig fylke å dekke med aviser. Det ene er arealet og avstandene. Nordland er vårt nest største fylke i areal (36 000 kvadratkilometer), mindre enn Finnmark men atskillig større enn Hedmark (26 000) og Troms (25 000) som er de neste på en rangert liste. Siden fylket er langstrakt, er det svært langt fra Bindal helt i sør til Andøya i nord, omtrent 500 kilometer i luftlinje og 800 kilometer langs veien. En stor del av befolkningen bor langs kysten, og mange steder er fremdeles helt avhengig av båt.

Avstandene og de vanskelige kommunikasjonene har gjort at Nordland fremdeles har svært mange kommuner. Nå er det 44, klart foran Møre og Romsdal som har 36. Nesten halvparten av kommunene er små, med mindre enn 2 000 innbyggere.

Bodø ligger litt nord for midten av fylket, og er både administrasjonssenter og største by. Folketallet i tettstedet Bodø er omtrent 40 000. Også Mo i Rana (18 5000), Narvik (14 000) og Mosjøen (10 000) er viktige byer.

Nordland har nå seks steder med dagsavis og 11 steder med fådagersavis. Dagsavisene er Helgelendingen (før Helgeland Arbeiderblad) i Mosjøen, Rana Blad i Mo i Rana, Avisa Nordland i Bodø, Fremover i Narvik, Lofotposten i Svolvær og Bladet Vesterålen i Sortland. I en periode var Brønnøysunds Avis også dagsavis med fem utgaver per uke, men den har nå gått tilbake til tre. Alle dagsavisene er gamle, startet rundt forrige århundreskifte eller på 1920-tallet. (Avisa Nordland i Bodø må regnes som gammel, siden den er en fusjon mellom de to gamle dagsavisene Nordlandsposten og Nordlands Framtid.)

At Nordland har såpass mange dagsaviser skyldes både at fylket har byer som er store nok, og at Arbeiderpartiet har hatt en sterk stilling. A-pressens mektige leder Johan Ona hadde tro på daglig utgivelse som et konkurransefortrinn. og derfor gjorde han mye for at partiavisene skulle bli dagsaviser. Han var også opptatt av at avisene skulle dekke en så stort område som mulig, dvs. at arbeiderpartivelgere skulle ha tilgang til en lokal partiavis.

Lofotposten i Svolvær hadde en spesiell stilling. Den ble distribuert med Hurtigruta, og ble solgt langs hele kysten fra Sunnmøre og helt opp til Kirkenes. Gjennom 1950-tallet og frem til begynnelsen av 1960-tallet hadde den over 20 000 i opplag og var landsdelens største avis. Nå har den 5 000 i opplag og dekker bare fire kommuner i Lofoten.

I tillegg til de seks utgiverstedene som nå har dagsavis, ble det utgitt aviser i Brønnøysund, Sandnessjøen, Stokmarknes og Andenes, altså ti utgiversteder til sammen.

Den nye utviklingen begynte ikke rett etter EU-avstemningen, slik tilfellet har vært andre steder, men på 1980-tallet med Meløyavisa (1986) og Lofot-Tidende (1987). Senere er det

kommet til aviser på Hemnes i Helgeland, Hamarøy og Fauske i Salten og Øksnes og Bø i Vesterålen. Forsøket på å lage ukeavis for Bø i Vesterålen varte riktignok bare et år, og Yderst har nå gitt beskjed om at den er blitt månedsmagasin. Det er også startet aviser på steder som allerede har en avis, med Våganavisa i Svolvær og Sortlandsavis på Sortland som de viktigste.

Av de 44 kommunene i Nordland er det nå 26 som er regnet som fådagersaviskommuner. Halvparten av dem er også dekket av dagsavis med mer enn 30 prosent husstandsdekning, altså et godt avistilbud. 16 andre kommuner er bare dekket av en vanlig lokal dagsavis. To av dem er Evenes og Tjeldsund, som ligger så nær grensen til Troms at de har Harstad Tidende og ikke Fremover fra Narvik som sin lokalavis.

Bare to av de 44 kommunene befinner seg i halvskygge ved at de ikke har noen lokal avis med minst 30 prosent husstandsdekning. Dette er Værøy helt ytterst i Lofoten og Nesna på kysten av Helgeland. Nesna er kjent for sin lærerhøyskole, nå distriktshøyskole, så det er litt overraskende at akkurat denne kommunen skal skille seg ut. Forklaringen er at folk kan velge mellom Rana Blad fra Mo i Rana og Helgelands Blad fra Sandnessjøen, og begge stedene ligger et stykke unna med nokså tungvint kommunikasjon. Rana Blad er mest solgt av de to, og med 28 prosent dekning ligger den så vidt under grensen.

Det viktigste med Nesna og dekningstallene er ikke at akkurat denne kommunen kommer så vidt under den grensen som er brukt i undersøkelsen. Det viktige er at bare en annen kommune i Nordland gjør det, og det er Værøy som ligger langt ute i havet. Med de kommunikasjonene som det er på Helgelandskysten og andre steder i Nordland, må man bli imponert over at avisene er til stede og blir kjøpt nesten overalt.

Troms

Med 164 000 innbyggere er Troms et av våre mindre fylker i folketall, men det dekker et stort areal. Tromsø har 73 000 innbyggere og er klart størst av de 24 kommunene, deretter kommer Harstad med 25 000. Ni av de 24 kommunene har mindre enn 2 000 innbyggere, med Torsken (913) og Berg (915) på Senja som de minste.

Tromsø i nord og Harstad i sør er de naturlige sentrene for hver sin del av fylket. ms og Sør-Troms. I Midt-Troms har Finnsnes i Lenvik kommune også fått en sentrumsfunksjon. Finnsnes ligger på fastlandet innenfor den store øya Senja, midt mellom Tromsø og Harstad og med kort avstand til innlandskommunene Målselv og Bardu.

Tromsø skiller seg ut som det fylket som har færrest utgiversteder for avis. Det har dagsaviser i Tromsø, Harstad og Finnsnes, og fådagersaviser i Målselv (Nye Troms) og Nordreisa (Framtid i Nord).

Nordlys i Tromsø har lenge regnet seg som avis for hele landsdelen. Den ble distribuert med Hurtigruta, og hadde derfor et dekningsområde som strakte seg fra Midt-Troms i sør til Finnmarkskysten i nord. I hele dette området konkurrerte den med Lofot-posten fra Svolvær, som også ble distribuert med Hurtigruta. Etter hvert har dekningsområdet blitt mindre, og i dag dekker den i praksis bare den nordre delen av Troms fra Målselv og nordover.

Harstad Tidende dekker nå Harstad og fem andre kommuner som sogner naturlig til Harstad. Det er Kvæfjord, Skånland og Ibestad i Sør-Troms, og dessuten Tjeldsund og Evenes helt nord i Nordland.

Nordlys og Harstad Tidende er gamle og etablerte dagsaviser. Troms Folkeblad (nå Folkebladet) må derimot regnes som en nykommer. Den ble startet i 1965 og var opprinnelig en lokal tredagersavis med beskjeden spredning utenfor utgiverkommunen. Senere har den økt frekvensen og ekspandert geografisk. Seksdagersavis ble den fra 1992. Nå dekker den hele Senja og dessuten kysten sørover fra Lenvik og ned til Lavangen, syv kommuner i alt. I den lille kommunen Lavangen, som ligger ni mil med dårlig vei fra Finnsnes, er husstandsdekningen bare 27 prosent. Lavangen er derfor regnet som en kommune med halvskygge, selv om Folkebladet har en viss grad av journalistisk nærvær der (kilde: telefonsamtale med rådmannen i Lavangen).

De to fådagersavisene i Troms er begge knyttet til en mann, Torstein Tengelsen. Etter at han var blitt avsatt som redaktør av Troms Folkeblad, var han med på å starte Nye Troms i Målselv i 1974. I 1988 brøt han med denne avisen og startet enda en avis, Framtid i Nord. Tengelsen var sterkt opptatt av miljøspørsmål, og brukte avisene til å fremme sine synspunkter. Nå er begge avisene blitt vanlige lokale fådagersaviser i stedet for meningsaviser, og begge har en sterk posisjon i sine kommuner. Nye Troms er avis for Målselv, Bardu og Balsfjord, og Framtid i Nord dekker seks kommuner i den nordre delen av fylket. I en av dem (Storfjord) er husstandsdekningen litt under 30 prosent, så der er Nordlys den viktigste avisen.

Selv om Nye Troms og Framtid i Nord har fått en god posisjon i sine områder, er Troms fremdeles et fylke der det er dagsavisene som har hovedansvaret for den journalistiske dekningen av kommunene.

Finnmark

Finnmark er vårt minste fylke i folketall, bare 76 000 innbyggere fordelt på 19 kommuner. Samtidig er det vårt største fylke i areal, 46 000 kvadratkilometer som er klart mer enn Nordland med 36 000. Befolkningen er stort sett konsentrert til byer og tettsteder langs kysten, bare litt under 6 000 bor i de to innlandskommunene Karasjok og Kautokeino. Åtte av kommunene er regnet til Vest-Finnmark, ni til Øst-Finnmark og to til Indre Finnmark. Før utvidelsene på 1990-tallet hadde fylket tre byer: Hammerfest i Vest-Finnmark og Vardø og Vadsø i Øst-Finnmark. Etter hvert har Alta i Vest-Finnmark overtatt rollen som fylkets viktigste befolkningssentrum.

Fylket har lenge hatt to dagsaviser; Finnmark Dagblad i Hammerfest for Vest-Finnmark og Finnmarken i Vadsø for Øst-Finnmark. Senere har Altaposten, som ble startet i 1969 som tredagersavis, økt frekvensen slik at den også ble dagsavis med seks utgaver i uka. Opplagsnedgang de siste årene har gjort at den nå er gått ned til fem. Siden Alta har overtatt etter Hammerfest som det viktigste tettstedet i Vest-Finnmark, er det litt overraskende at Altaposten fremdeles har et mindre opplag enn Finnmark Dagblad og at den ikke har overtatt som hovedavis i noen av de andre kommunene i Vest-Finnmark.

Både Finnmark Dagblad og Finnmarken er gamle arbeiderpartiaviser som nå er eid av Amedia. De har et tett samarbeid, og de er gått sammen om nettavisen iFinnmark. I tillegg til hovedkontorene i Hammerfest og Vadsø, har de avdelingskontorer i Alta, Honningsvåg, Lakselv og Kirkenes.

Fylket har en vanlig norskspråklig tredagersavis i Kirkenes (Sør-Varanger Avis) og ukeaviser i Vardø (Østhavet) og Honningsvåg (Finnmarksposten). Finnmarksposten er et slags underbruk av Finnmark Dagblad og redigeres fra Finnmark Dagblads lokalkontor i Honningsvåg. I det siste er det også startet ukentlige byaviser i Hammerfest (Hammerfestingen) og Alta (Kronstadposten).

Finnmark har også aviser for den samiske befolkningen. De to samiskspråklige fådagersavisene Ássu og Min Aigi gikk sammen til femdagersavisen Ávvir i 2008. Samtidig økte Ságat frekvensen slik at den også er blitt femdagersavis. Ságat er også en samisk avis, men redigeres på norsk. Ávvir blir utgitt i Karasjok, Ságat i Lakselv i Porsanger kommune.

Ávvir regner seg som avis for hele sameland, men ut fra spredningstallene må den regnes som lokalavis for Karasjok og Kautokeino. Opplaget i 2015 var ikke mer enn 1 033. Av dette gikk 218 til Karasjok og 358 til Kautokeino, dvs. 576 til sammen. Dette er godt over halvparten av totalen. Ságat er en god del større enn Ávvir, med nesten 3 000 i opplag. Opplaget er også fordelt på litt flere kommuner.

Ávvir og Ságat får pressestøtte som samiske dagsaviser, og det ligger lange og kompliserte politiske forhandlinger bak støttebeløpet og fordelingen mellom de to avisene. I denne rapporten har jeg ikke tatt hensyn til denne bakgrunnen. Ávvir og Ságat er behandlet som vanlige lokalaviser, og vurdert etter kriteriet om 30 prosent husstandsdekning. Avvir er over denne grensen i Kautokeino, og har 20 prosent i Karasjok. Ságat har over 30 prosent i Tana, Karasjok og Porsanger, og 27 prosent i Nesseby. Slik bidrar de til avismangfoldet i fylket.

Med åtte utgiversteder for lokalavis er Finnmark ikke et avisfattig fylke. Alle avisene har imidlertid et lite opplag. Finnmarken og Finnmark Dagblad er størst med omtrent 5 000 i opplag, de andre har fra 3 800 og nedover. Med så lite opplag er det begrenset hvor mye de kan dekke. Fire av de 19 kommunene er regnet som kommuner uten egen lokalavis i denne undersøkelsen. Dette er Hasvik og Loppa i vest og Gamvik og Lebesby i øst. Egentlig er det bemerkelsesverdig at det ikke er flere.